

סידור רב עמרם גאון

עמרם בר ששנא ריש מחיבתא דמתא מחסא, לרבינו יצחק בר' דמרנא ורננא שבעין חביב ויקיר וכבד עלינו ועל ישיבה כלה. שלום רב מרחמנת השמים יהי עליך ועל זרעך, ועל כל החכמים והתלמידים ואחינו ישראל הסרוים סס, שאו שלום ממנו ומן רב צבא אב ציה דין ישראל, ומן אלופים וחכמי ישיבה ובני ישיבה שלט ושל עיר מחסא, שכלם בשלום חכמים תלמידים, ואחינו ישראל הסרוים כאן, שתמיד אלו שואלים בשלומכם וזוכרים אהכם בזכרון טוב, ומתפללים בעדכם ומצקשים רחמייר עליכם, שירחם סב"ס ברחמייו הרבים, ויגן עליכם ויגיל אהכם מכל גרס וחק ומכל חולי ומכאוב ומשלטון רע, ומכל מיני משחית ומכל מיני פורעניות כמתרגשות בשולם, וימלא ברחמייו הרבים כל משאלות לבכם. שגר לפיננו רבינו יעקב בן רננא יצחק עשרה זכובים ששגרת לישיבה, ס' שלט וס' לקופס של ישיבה, וטיע וברכט אונך ברכות שיחקיימו בך ובזרעך ובזרע זרעך. וסדר תכלות וברכות של שנה כלה ששאלת, שהראט מן השמים, ראינו לסדר ולהשיב כמסורת שבידנו כתיקון תנאים ואמוראים. דמיא ר' מאיר אומר מייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ובגמרא דארץ ישראל גרסינ סבי, תמיא בשס ר' מאיר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מנחת בכל יום, שנאמר ועשה ישראל מה ס' אלהיך שואל מעמדך, אל תקרא מה אלא מאה. ודוד מלך ישראל יקן, כשהדיעבו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום, עמד וחקן. ונראה הדבר שנסתכמו ועמדו תנאים ואמוראים ויסדום. וסדר אלו מאה ברכות כך השיב רב נשונאי ב"ר הילאי ריש מחיבתא דמתא מחסא לבני קהל אליסאנה על ידי מר רב יוסף מאור עינינו, לברכי' כל אחת ואחת בשעתה אי אפשר מפני טופת ידים העסקניות העשויות למשמש, אלא כשניעור משנתו רוחץ פניו ידיו ורגליו כהוגן, לקיים מה שנאמר סכון לקראת אלהיך ישראל, וכל ימיד וימיד מייב צהס. ומנהג² כל ישראל בספרד היא אספמיא כך היא, להוילא לנו שאיט יודע שליח ליבור, כהשיב³ רב נשונאי בר הילאי :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קרענו בכזותו וצונע על נשילת ידים :
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח ארד מהם או אם יפתם ארד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות :

אלהי נשמה שנתת בי שהורה. אתה יצרתה. אתה נשתתה בי. אתה משטרה בקרבי. אתה עתיד לישראל כמני ואיתה עתיד להחזירה בי לעתיד לבא. כל זמן שהשמה בקרבי מדה אני לפניך ארון כל המעשים. ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מהים :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הגותן לשכני בינה להבין בין יום ובין לילה :
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא עשני נוי .

ברוך

(1) פי' שיהי ברכה לבחוד'א שסב'א נרבי יוסף סגן ד' אית ל' דין ל' עמיא דמיס סלג סס סע'ס .
(2) מנהג נשונאי אית א' . (3) אולי ל' קר סבי .

- ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא עשני עברי⁴.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם שלא עשני אשה.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם מבניה שפלים⁵.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם פוקח עורים.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם מלביש ערומים.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם זוקף כפופים.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם רופא חולים.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם רוקע הארץ על המים.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם המכין מצעדי גבר.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם שלא חסר מצרכי כלום.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם אוזר ישראל בבבורה.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם עומר ישראל בתפארה.
- ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי.

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך ואל תביאני לירי חסא ולא לירי עבירה לא לירי נסיון ולא לירי בויזן ותרחיקני מירד הרע ודבקני ביצר הטוב ותגני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי וגמלני חסדים טובים. בא"י גומל חסדים טובים :

ולא חמריקן מחיר חסורים לדזוקף כפופים סגי לי דקיימא לן כל המצריך ברכה שאינה לריכס מוילא שס שמיס לבטלה⁶ :

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתצילני מעוי פנים ומעוות פנים מיצר רע ומשכן רע ומחבר רע ומפגע רע ומדין קשה ומבעל דין קשה בין בן ברית ובין שאינו בין ברית :

ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם אשר קרשנו במצותיו וצונו על דברי תורה?

הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפה עמך בית ישראל ובצאצאיו ובצאצאי עמך בית ישראל ונהיה כלנו וצאצאיו מלומדי תורתך ויודעי שמך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ברחמים :

ברוך אתה ה' אלהי מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נוהג התורה :

ויברכך ה' וישמך. יאר ה' פניו אליך ויתונך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם.

וידבר

⁴ המנוי נאחז א' מניח נכס רע"ג ח"ל מי שאומר שלא עשני כד משום דמי לה כמחוח וכו' ע"ש, וזה נלח נמחז נכ"י שלפניו, וע' נחשו' הגאונים שבס' נדרות דמשק סי' שכ"ו ע"ש. ⁵ כשנלי לקח כהנ נכס רע"ג שהסיר ברכת מנניה שפלים שאינה מן המטבע, וכן הסיר רע"ג ורב נערוניא גאון עוסר ישראל בהפארה, שאין עשיית סודר נובחח נמקאמו עכ"ל, ונכ"י שלפניו ישנס כהנס, וסלכות כהנ ברכה זו דמנניה שפלים, ע' מנ"א סימן מ"ו ס"ק י"ג. ⁶ כשיורי ברכה סי' מ"ו אות ב' מאירי זה נכס סדרע"מ, אך ית שס חוספת ע"ש, וע' נעור סי' מ"ו שאזכיר סדרע"מ ונקשה עליו ומחן ככ"י מהרז, וע' נכ"ח נאורן, וע' נכבא אליהו שסיים שהעיקר כהנס מן דאס כדן ז"כ וכו'. ⁷ וכן מניח המנוי שס רע"ג נאחז י"א, אך נכ' ארחוח חיים סלכות מאס ברכות אות י"ב מניח נכס סדרע"מ שחוסס לעסוק בדגמי תורה ע"ש.

שחרית

וידבר ה' אל משה לאמר. צו את בני ישראל וגו'. עד רח נדחה לה' :
 ובשנת מוסיף⁹ וביום השבת שני כבשים וגו'. נד על עולת התמיד ונסכה .
 וערבה לה' מנתת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קרמוניות :

איזהו מקומן של זבחים וגו'. עד ואינו נאכל אלא צלי. ר' ישמעאל אומר
 ב"ג מרות התורה וכו'. עד ער שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם :

וסדר שכתבו לקרוא צלו ולשנות באיזהו מקומן ולדרוש בר' ישמעאל, כך מטי
 בשאלות וחשובות, וכך מנהג כל ישראל באספמיות. וראי' מנין דאמר
 (קישין י) רב ספרא משום ר' יבועט בן חנני' מאי דכתיב ושנתם אל תקרא
 ושנתם אלל ושלסחם. לעולם ישלם אדם שנתיו שלים במקרא שלים במשנה
 שלים בתלמוד, ומקשינן מי ידע שניא כוזה חיי, ומשינן לה זריכי ליומי'. וקא
 תקיט מדרש חלופי תלמוד, דגרסינן בפרק מלימתי (דף י"א ע"ג) אמר רב יודא
 אמר שמואל הסכים לקרות קודם שיקרא ק"ש לריך לברך, לאחר שקרא ק"ש
 אין לריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. ורב סמונא אמר למקרא לריך לברך
 למשנה אין לריך לברך. ר' אליעזר אמר אף למשנה לריך לברך לתלמוד אין
 לריך לברך. ר' יוחנן אמר אף לתלמוד לריך לברך. אמר רב חייא בר אשיאן
 זימנין סגי'אין הוה קאימנא קמיה דרב לתניי צספרא דבי רב. הוה תורת
 כהנים. ומקדים ומשי ידיה [ובריך] ומחני לן :

ומאן דמנח תפלה של יד מברך

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין :

ועל של ראש מברך

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו [על מצות תפילין] :

וכד מוכסי בטלית אפילו מזה זימני מברך ,

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית :
 וכן נמי בסוכה. ודוקא ביממא אבל בליליא לא שאין מטת לניח אלל
 ביום, וכן בתפילין כל זמן שמימין מברך עליהם. תנא כשהוא מניח מניח של יד
 ואח"כ מניח של ראש. וכשהוא מולך מולך של ראש ואח"כ של יד. ומטת תפילין
 אינה בלילה ולא בשבתות ולא בימים טובים :

לעולם¹⁰ יהא אדם ירא שמים בטרם ומוחה על האמת וחזר אמתבלבבו ושכם ואמר
רבון כל השלמים לא על צדקותי אנתו מפלים תחנתני לפנדך כי על רחמיך
 דרבים, מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקת מה ישענו מה כרת מה נבדחתו .
 מה נאמר לפנדך ה' אלהינו הלא הגבורים כאן לפנדך ואנשי השם כלא היו וחכמים
 כבלי מדע ונבונים כבלי השכל. כי כל מעשה ידיו הוה ומי חיינו הבל לפנדך וסור
 האדם מן הבהמה אין כי הבל הבל. אבל אנתו עמך בני ברחיך בני אברהם אהבך
 שנשבעת

⁹ סגנוני נאח ט"ו סגני על זכ, שאין להכיר קרנן מוסף עם תפילין ש"ס, ה' בעל סוד ס"ס ט"ו סגני
 על דבריו ועי' כ"י * ¹⁰ מי נקדשין ל' כתו' ד"כ לא זריכי שנתאי סדר ר"ע. ¹¹ נקוד ס"ו ס"ז
 ראי' נקוד' אחי שנתאי מנתת א"מ וברייתא דר"י וכו' סדר וכתב לעולם יבא וכו', כמו שהא' למיט :
¹² נקודתו נגה' בגי' בגי' רניס, אמתת רב סגנוניס גרסת שנתאי זו, ועי' נב' כ"י :

שנשבעת לו ברה המדיה, וזע יצחק עקיד שנעקד על נבי מובחך, עדת יעקב בנך בטרך שכאהבתך שאהבת אהו ומטבתך ששמת בו קראת אותו ישראל וישחון: לפיכך אנו חייבין להודות לך ולשבתך ולפאודך וליתן שבח והודאה לשבך. וחייבין אנו לזכר לפניך בכל יום אשרינו מה טוב חלקנו מה נעים גוללנו ומה יפה מאד ירושתנו. שאנו מטביחין ומעריבין ערב ובקר בכל יום המד ואוטרין:

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ¹¹

אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם. אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא בעולם הבא. קרש שמך בעולמך ובישועתך תרום ותגביה קרנו: ברוך אתה ה' ¹² מקדש שמו ברבים:

אתה הוא ה' אלהינו בשמים ובשמי השמים העליונים, אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון וכבלעדיך אין אלהים, קבץ קודך טארבע נפשות כל הארץ. יכיה ודעו כל באי שלם כי אתה ה' לבודך על כל ממלכות הארץ, אתה עשית את השמים ואת הארץ כי כל מעשה ידך עליהם והרתגנים אין כי יאמר לך מה תפעל, אבינו שבשמים עשה עמנו שלא בעבור שמך הגדול הגבור והנורא. קיים לנו מה שהבטחתנו ככתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אין אתכם לסם ולהלה בכל עמי הארץ בשבוי את שבותיכם לעיניכם אמר ה':

וכסנכסמין ישראל צנחי כנסיות להכפלל עומד מן כנסת ופוחם:

ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא. ברוך אומר ועושה. ברוך נזר ומקים, ברוך עושה בראשית, ברוך כרחם על הארץ, ברוך כרחם על הבריות, ברוך משלם שטר טוב ליראיו, ברוך מעביר אפילה ומביא אודה, ברוך אל חי לעד וקיים לנצח, ברוך שאין לפניו עולה ולא שבתה ולא משוא פנים ולא מקץ שחר, צדיק הוא בכל דרכיו. (ובסנת אומר ברוך אשר נתן שבת כעודה לעמו ישראל. ובמועד אומר ברוך אשר נתן כועדי שפחה ותגי נדבה לעמו ישראל), ברוך אל חי לעד וקיים לנצח, ברוך הוא וברוך שמו וברוך זכרו לעולם עד. בא"י אמ"ה האל המלך הגדול והקדוש אב החסן כהולל בפי עמי מטובת ומפאר בלשון כל המדינו ועבריו. ובשירי הד עבוד כהללך ה' אלהינו בשבחיו ובומדיו נהודך נגדך נשבתך נפארך ונרומכך ונמליכך ונקדישך ונעריצך ונזכיר שמך מלכנו אלהינו יחד וי העולמים משוכת ומפאר שמו עדי עד, בא"י מלך כהולל בהשבחות: ומלן דקא מחים מכולל כהשבחות ¹³ סנישתא בידים וספוי דמי לשתוקים:

ולפינו בישיב קך מנכג, עומד כחון ולומר: אלה ברכב ואלה בסמים ואנחנו בשם ה' אלהינו נוכיד: המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעוד: ה' הושיעה המלך יענו ביום קראנו: ולומר יהי כבוד ה' לעולם וכו' עד המלך יענו ביום קראנו. אשרי יושבי ביתך וכו' עד מערה ועד עלם הללחה, ומוסיפין כתר לעולם ועד, ואנחנו נברך

¹¹ (א מכו כשחליו, ושי' נבי' מ"ט כסם לוכל מועד וסר"ס וכרמ"ן. ¹² כנוניג כתיב ערוך סתקס נלא עס: ¹³ עי' כס' כסרס לרס"י כשי' כהמלות ח"ל וחסמיק מלך מכולל כהשבחות ומלן דקא מחים כרוכ כהשבחות כשכחא סא כידו וכסחקין לוחו, כסוס וכסמע כרכ כהשבחות ולא ככל כהשבחות כו'. חס עלה ג"כ כוחת כיעו ע"ג ע"ג. וז"ל ומלן דקא מחים כרוכ כהשבחות כשכחא. ושי' ערוך עך חל"ג מ"ט סתקס כסם כ' כסס נלן:

שחרית

נברך יה' כדי לשלוטי ¹⁴ הללויה בחר הללויה . ובכלכו פרשיאחם עד כל הנשמה תהלל יה' איחנכו סוף פירקין הללויה וריס פירקין הללויה : ומצעי ליה לאינש לכזוני דעתיס בתהלה לדוד דאמר ר' אליעזר בר' אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מוצטט לו שכוף בן העולם הבא . משום דליח ביה א"צ וליח ביה נמי פותח את ידך : ובחר ואנחנו נברך יה' אומר, הללויה הללי נפשי וכו' . עד סוף הסירה ¹⁵ ה' ימלך לעולם ועד , כי לה' המלוכה ומשל בגוים . ועלו משיעים בחר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה , והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד :

רשתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ , כי לך נאה ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבתה הלל וזמרה עו וממשלה נצח וגבורה תהלה גדולה ותפארת קדושה ומלכות ברבות הודאות לשמך הגדול מעולם ועד עולם אתה אל : ברוך אתה ה' מלך גדול בתשבות אל ההודאות ארון הנפלאות ארון כל המעשים הבורר בשירי זמרה ה' העולמים :

ולאלתר מיצעי ליה לאיניס לאחמולי צפריסת שמע ביוגר אור , ואסור לאסחועי בין ישחבצו לפריסת שמע . ומיחייצין לאיידהורי למפרס את שמע צעונתה , כדחנן מלימתי קורין את שמע צפריין משיכיר בין תכלח ללבן , בין תכלח שבה ללבן שבה . תניא א"ר מאיר משיכיר בין זאב לזב . ר' עקיבא אומר עד שיכיר בין מומר לערוד , ואחרים אומרים כדי שיראה את חבירו ברמוק ארבע אמות ויכירו , ואחרין אמר רב הונא הלכה כאחרים , אביי קא פסיק נחפילין כאחרים לקרית שמע כוותיקים , דאמר רב יוחנן ותיקין בייגומרים אוחה עם הכן החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ומנאל מתפלל ביום , וכך מנהג מן המוצטר . ומאן דקרי ק"ש צעונתה שקיל אגריה יחיר מחד עסיק באורייתא , דחנן גבי ק"ש עד אימתי ר' אליעזר אומר עד הכן החמה ר' יהושע אומר עד שלש שעות , ומדקחני מיהא הקורא חכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בחורה , ומכלל דצעונתה עדיף מומעסק באורייתא . ופסיק תלמודא כר' יהושע , ולא הפסיד דקחני מאי פרוסיס לא הפסיד הצרכות אלא מנכך לפניה ולאחריה , ואע"ג דבסוף שתי שעות קא קרי לא מיצעי ליה לסווי בק"ש מואי דחקיו קמאי . והא דקאמרינן דמאי אינש למיקרי ק"ש בחר שתי שעות ¹⁶ חס ושלום לכחיל' לא שרי למעבד הכי . ומאן דעבד הכי בצוונה בלא מחמת אונסא ודלא מחמת אטכוני צמידי דמנה , מחקרי פושע , ומאי מידי דשרי אטכוני כגון שבתות יומים טובים ותענית לצור דמסחסי עד דמכנסין לצורא , אי נמי בני בי רב דיתבי וגרסי ומחשיך לכו גרסיסו , אי נמי כגון הני דשכיחי אטון , דאי לא מעכבי עד דמכנסין ממנעי רביס חק"ש ומן התפלה , וחלמידי דיתבי וגרסי ואחו בעלי בחיס לחשמע למילך מפלפולייכו . ודוחיקין מלחא דלא שכיחא הוא , ולאו כולי עלמא מני לכזוני כוחיקין . ואע"ג דאמר ר' יוחנן לא שנו אלא צדורות הראשונים כגון רשב"י וחביריו שחורחס אומנתס , אבל אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה . הני מילי

לתפלת

¹⁴ זל לשלוטי , ועי' גמטריא אות כ"ג מינא זכ גמטריא ר"ע . ¹⁵ כי גמטריא אות כ"ד וזכור גמטריא עד ומסללים לשם האצותן ולא עוד ועומד ע"ן ואומר ישחבצו , וכתב הוא וככל גבול ישראל אומרים הסירה וכו' פ"ט , וכו"י שפלטו מזכיר הערה כמו שהוא בכל הסידורים ¹⁶ עי' בגכות כהן סידור

לחפלה המונחם דליכא לחיקם אשיעורא, אי נמי לק"ש דשמרית היכא דליכא חקנת
 אמרים, אבל היכא דליכא מידי חיקון, כיון דהאי שכימ ודחיקין לא שכימ ספיר
 דמי לעכוני. אבל בשאר יומי אסור לחיפק לאורחא חקמי ק"ש וחפלה. דא"ר
 דמי בר אבין (נדרים י"ד ע"א) אמר רב יצחק בר אשיאון אסור ללכת לדרך קודם
 שיחפלה שגא' דק לפניו יסלך וישס לדרך פעמיו, וק"ש וחפלה כהדי וינסו:
 וקא אמריין אסור לאשחטוי בין ישחנה לפריסת שמע"ט. הני מילי דלא זרכי
 צבור וינסו. אבל לזרכי צבור או לזורך מי שבא להתפרנס מן הצבור ובעו לחיפסק
 לי' דקס, איסורא ליכא. אבל לבתר דמסתעי זרכייהו קאים שלוחא ומוקמי
 לתימא זרכו פתח סכי:

ותגדל וחקרש שמיא רבא, אמן. בעלמא די ברא כרעותיה. וימליך מלכותיה בחיובן
 וכיזימכן ובחיי דכל בית ישראל בענגלא ובזמן קריב, אמן, יהא שמיא
 רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא יתברך, אמן. וישתבח ותפאר ויתרוםם ויתגשא
 ויחדר ויתעלה ויתקלם שמיא דקודשא בריך הוא. לעילא מכל ברכתא
 שירתא תושבתתא ונחמתא דאמין בעלמא ואמרו אמן:

(קדיש ליחיד) **על** הכל יתגל וישתבח ותפאר ויתרוםם ויתגשא שמו של מלך
 מלכי המלכים הב"ה. בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא.
 כרצנו וכרצון כל עמו ישראל. צור העולמים אדון כל הבריות אלה כל הנפשות
 היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם, קדושתו על כסא הכבוד וקדושתו
 על החיות, ובכן יתקדש שמו בנו לעיני כל חי ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב
 שיר לה' שיר חדש כי נפלאות עשה, ונאמר שיר לאלהים זמרו שמו סלו
 לרוכב בערבות ביה שמו, ונראהו עין בעין בשבבו אל נהו, כמו שנאמר כי עין
 בעין יראו בשוב ה' ציון. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר. ועתה
 יתל נא כח ה' כאשר דברת לאמר. ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק
 סחור חור. וזכור רחמך ה' וחסדיך כי מעולם הבה. קולי אל ה' אקרא ויעני מהר
 קדשו סלה. ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאריך. אמר ר' ישמעאל סח לי
 סגנון שר הפנים יידי שב בחזקי ואגיד לך מה תהא לישראל. ישבתי בחזקי
 והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעות זולגות מעיניו ויודחת עלי, אמרתי לו הדר
 ודי מפני מה אתה בוכה, אמר לי בוא ואכניסך ואודיעך מה נגזרו להם לישראל
 עם קדשים. תפשיני בידי והכניסני לחדרי חדרים ולגני נגדים ולאנחות, נפל הפנקסין
 ופתח ודיאני אגרות כתובות מצרות משונות זו מזו. אמרתי לו הדר ודי הללו למי.
 אמר לי לישראל, אמרתי לו ויכלין ישראל לעמד בהן. אמר לי בוא למד ואראך
 צרות משונות מן הראשונות, למד הכניסני לחדרי חדרים ודיאני אשר לשבי לשבי
 ואשר לרעב לרעב ואשר לבוה לבוה. אמרתי לו וכי ישראל בלבד חסאו. אמר
 לי בכל יום מתחדשות עליהם גזירות קשות מאלו, וכזן שישראל נכנסין לבתי
 נבסות ולבתי מחדשות וענן אמן יהא שמיא רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא. אין
 ציחין אותן לצאת מחדרי חדרים. מי לא יאריך למלך הארץ, מי לא יברך
 למלך

11 כנסתהו סגי (מפאת חסיו) ותי' נפסקי זכות (מסר' מעלה) שנוסחתי נ"כ (ללא לדרך. 12) מונח סגור ס' נ"ד, ותי' נקדיה זכות ס' ל' מה שמוסף כזו ומסג' על דמ"ט. ע"ש נאמן:

שחרית

למלך המבורך. מי לא ירוכם למלך המרום, מי לא יחדר למלך המתווך מי לא ימליך למלך המלכים, מי לא ישבח למלך המשובח, מי לא יקדיש למלך המקדש. יתקדש שמו לעד ולנצח, שבכל יום גבורות ונפלאות מתרגשות מלפני הב"ה משלות ומשונות זו מזו ושמת בנו בעת תפלת בניו, הא למדת כמה גדול כח הקדיש שמעוכב הצרות ומשמת הק"ב ה' :

ברכו את ה' המבורך.

וענין סגור ברוך ה' המבורך לעולם ועד :

(ברכו ליוחיד ברכו נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, יתברך וישתבח ויתפאר ויתרום ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הב"ה. ומרום על כל ברכה ותהלה. שיוז לאלהים זמרו שמו סלו לרובך בערבות ביה שמו ועלוז לפניו, שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים. בשכמל"ו. אמר ר' עקיבא בכל יום ויום מלאך אחד עומד באמצע הרקיע שחרית ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד וכל גרודי מעלה עונין אחריו עד שמגיע לברכו, כשמגיע לברכו חיה אתה יש שם ששמה ישראל וחקק על מצחה ישראל ועליה אמר יחוקאל הריה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל ועליה אמר דוד וירכב על כרוכ ויעף וידא על כנפי. רוח, ונושאת את הכסא ועומדת באמצע הרקיע ואומרת בקול רם ברכו את ה' המבורך, וכל גרודי מעלה עונין אחריה ברוך ה' המבורך לעולם ועד. עד שלא יגמר הדבר מפהם שרפי הקודש מרעושים את העולם ואומרים בקול רם וגדול. קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. עד שלא יגמר הדבר מפהם האופנים מהגלגלים ורועדים ומרעידים כל העולם ואומרים. ברוך כבוד ה' ממקומו. ואותה חיה עד שנגשים כל שרי מעלה וכל מפסרים וכל גרודים וכל מתנות וכל פמליא של מעלה אומר' לחיה ששמה ישראל. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. הא למדת כמה גדול כח ברכו שהוא מטכסי מעלה שאפילו המלאכים משתמשים בו ומברכים לבוראם. בוא וראה כמה חביב לפני הקב"ה מה שישאל אומרין לפניו קדוש. שהרי הזהיר ליורדי מרכבה ללמדנו באיזה ענין נאמר לפניו קדוש. ויש לנו להזהר ולעשות נתיח ליוצרנו ולהעלות לפניו לריח ניחוח. וכן אמר להם ברוכים אתם לשמים ולארץ יורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בתפלת שחרית ובתפלת המנחה בשעה שאתם אומרים לפני קדוש. ולמדו אותם ואמרו להם שאו עיניכם לרקיע כנגד בית תפלתכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש, שאין לי הנאה בעולמי כאותה שעה שענייכם נשאות לעיני ועיני מביטות בעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש. שהקול היוצא מפיכם באותה שעה סודר ועולה לפני כריח ניחוח. והעירו להם מה עזות אתם רואים שאני עושה לקלמתי לפני של יעקב אביכם התקוה לי בכסא כבודי. שבשעה שאתם אומרים לפני קדוש אני כורע עליה ומגפף ומנשק ומתבק אותה ודי על זרועתי שלשה פעמים כמו שאתם אומרים לפני קדוש, כרבר שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו :)

שחרית

ולפני ישיבה ¹⁰) שאין דרכן של בני ישיבה לספר, אומרים צרכו ואין צריך לומר יתגדל. וכפי אמר רב נחשון ריש מחיבתא :

ביעוהו שכורעין בקדים. כיון שאמר יתגדל ויתקדש שמים רבא כורע, צעגלא וצומן קריב כורע, יתצרך וישתחב כורע, שמים דקודשא צריך הוא כורע, עושה שלום כורע, ושל רשות היא. והללו חמש כריעות כנגד ארבע שמוות* שיש צפוסק כי מוזרח שמש עד מצואו גדול וגו', ואמן יבא שמים רבא שטוין כיחד למה כנגד גדלו לה' אחי וגרומתה שמו יחדו. ולפני ישיבה אין אומרים ויתקלם לא מפני שהוא גנאי¹¹ אלא כך שמענו מאבותינו שהיו אומרים חייב אדם להזכיר כאן שצבע דברים משבחם של הקב"ה כנגד שצבע רקיעים, מי שאינו אומר ויתקלם כיון שאמר יתצרך ואמר ששם הרי כאן שצבע, והאומר ויתקלם כיון דמפסיקין צאמן דיתצרך לריך שהיו שצבע, ואין טענה לא ציד זה ולא ציד זה :

ופותח עליה לצור ואומר :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך וכו' רצון קניהם וכו' .
עד ברוך כבוד ה' כמקצו :

(קדושה ליחיד כיון שיגיע לבגמת רוח אומר .

נהרי שמחה. נהרי ששון. נהרי גילה. נהרי רצון. נהרי אהבה. נהרי רעות. משתפכן ויצאין מלפני כסא הכבוד ומתגברין והולכין בשערי נתיבות ערבות רקיע, מקל נגן כנורות חיותיו, ומקול רנת תופי אופנים, ומקול זמרות צלצלי כרובין, מתגבר וינא הקול בקול רעש גדול בקדושה, בשעה שישאל אומרים לפני קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, אכר ר' ישמעאל שלש בתות של מלאכי השרת אומרות קדוש בכל יום. כת אתה אומרת קדוש. וכת אדירת אומרת קדוש [קדוש]. וכת אתה אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות כלא כל הארץ כבודו. והאופנים והיות הקדוש עונין אותיהם, ברוך כבוד ה' כמקצו :

לא לל ברוך נעיימת יתנו למלך אל דו וקים רם נישא [זמירות] יאמרו ותשבחות ישמעו כי הוא לבדו פעל גבורות וכו', המחדש טובו בכל יום תמיד וכו', עד לעושה אורים גדולים כי לעולם הברו. ברוך אתה ה' יוצר המאורות :

אמר אדוננו מעריה אסור לומר „ ואור הדשכל ליון תאיר, צברכה זו, מה טעם לפי שאין אנו מברכין על האור העתיד להיות לימות המשיח, אלא על האור שאנו רואין בכל צקר וצקר, כענין שאנו מברכין בערב המערבי ערבים, אבל אם בא לומר מוציא שם שמים לצטלה. והבי נמי לומר אדוננו מעריה ראש ישיבה זכר אדוננו לצרכה. יהי הפורס על שמש כיון שאסור לומר קדושה בפחות מעשרה, כדקומא לן כל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מעשרה, ואי אפשר לי נמי לפתוח בצורה קדושים שכיון שהתחיל אסור לגמור, אלא מברך כך. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל. הכאיר לארץ ולדירים עליה ברחמים, שובו כודש בכל יום תמיד מעשה

בראשית

¹⁰) נמנכי איה כ"ה מסיים ומ"ז נכחו העולם לאומרו אף כשאין מספרין. ¹¹) כמו וקלס לכל האמות (יתקאל כב), כי יש לשון שבת כמו הוא נמלס יתקאל (התקאל ח'), כמנסי איה נ"ה. * אולי צ"ל חמש שעות, ולאנו שבסוק וס ממא ג' ימיים שמי וס נבאח.

בראשית, כאמר לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ברוך אתה ה' יוצר המאורות:

אדהבה רבה אהבתנו וכו' ותלמדנו חוקי חיים כן תחננו. אבינו אב הרחמן וכו', והאר עינינו במצותיך ודבק בלבב תורתך ויחד ללבבנו ליראה את שמך וכו' כי בשם קרשך הגדול והגורא בפתנו וכו', ורחמיך וחסדיך אל יעזובנו נצח סלה ועד, והבא עלינו שלום מארבע כנפות כל הארץ והוילכב קמטיות לארצנו כי אל פועל ישועות אתה, ובנו בחרת מכל עם ולשון. וקרבתנו לשמך הגדול באמת, ברוך אתה ה' הבורר בעצם ישראל באהבה:

הרי שמים לפניה. וקורין ק"ש ככוונה ובהשמיע אזנים, וקרייתתה כל אדם כדרכן דחק בית שמאי אומרין בערב כל אדם ינו ויקראו ויבקר יעמדו דכתיב ובעשכבך ובקומך ובית הלל אומרין כל אדם קורא כדרכן, ומאי כדרכן כי האי דהנו רבן בית הלל אומרים שומדים וקורין יושבים וקורין עוסקין במלאכתן וקורין, ואוקימונה בפרק שני והיה אם שמוע תשמעו אבל בפרק ראשון מצטלין מלאכתן וקורין, ומדקא חני במתניתין בית הלל אומרין קורין כדרכן, וקא מפרש בצרייתא עומדין מטין יושבין עסוקין. לא עומדין דוקא ולא מטין דוקא ולא יושבין ולא עסוקין דוקא, אלא כי הכי דמתרנוי ליה לאינש, אי אזיל בצורחא אורחא למימא ולמקרי כי קאי, אבל לא [כולה פרשתא] דקיימא לן עד על לצבך בעמידה, ואי גאני אחידי כגון אינש דאינש ולא מגני פרקידי כגון דמסתמיך לסטר יומינש או לסטר שמאליה שרי ליה למיקרי ק"ש, אבל מפרקידי אט"ג דמגלי אסור. ודאי כי אורחא דכוליה עלמא דעייילי לבי כנישתא ומכנסין ויחבין. וקא אמרי פסוקי דזמרה כי יחבי, ופתחי זיורר אור ומוחמין זיורר המאורות והבורר בעמו ישראל כי יחבי ס, הכי נמי מייבטי לכו למקרי ק"ש כי יחבי, והני דמתחזי דמתמירין אנפשייהו למימרא דמקבלין מלכות שמים בעמידה, טעות וטעות בידם והדיוטיות ובוריות וטעות זה, למה לכו אשתבשו כולי האי כבר קיימא לן הלכה כבית הלל בכל החורה כלה, ובכמה דוכתא גרסינן בגמרא בית שמאי לגבי בית הלל אינה חסה, ובכל פלוגתא דפליגי בית שמאי ובית הלל בכוליה לא מחוקמא הלכתא כבית שמאי אלא בשית'², חדא בפירקין ואלו דברים שבין בית שמאי לבית הלל ב"ש אומרין מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים ובית הלל אומרין נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית. ואמרינן עלה אמר ר' ינחק'²² ב"ר חמנא אמר רב הונא בכוליה פירקין [הלכה כבית הלל לבר מהא דהלכה כבית שמאי. תמיינא] מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרין יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרין יברך במקום שמכר, והלכתא כבית שמאי, מחרי תלמידי, ומדרבב בר בר חנה עדיפא מתרווייהו. דברים'²³ הטיעוין צרכה לאחריהם במקומן הויא פת. תליתתא סוכה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו, דקא אמרינן אמר רב שמואל בר רב ינחק אמר רב הונא הלכתא לריבה שחיה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו, אמר ליה ר' אבהו כוואן כבית שמאי, ואלא כוואן, איכא דאמרי א"ל ר' אבהו דאמר לך מני בית שמאי היא ולא תזוז מינה, אט"ג דאיכא אחקפתא

דרב

²¹ (21) בתום שנת דף כ"ט ע"כ ד"ה סדן בליית מוכאם דברי רע"ג הללו. (22) נוספתנו יוסי בר חנינא.

²³ (23) דתא הויא לה מדברים כעושים צרכה לאחריהם במקומם, כן טעמינו נכ' פסוקי את ל"ט.

דרב נחמן, הא מסקינ ליה דבחרו פליגי, פליגי בסוכה גדולה ובסוכה קטנה
 שאינה מחוקת כדי ראשו ורובו ושולמו שביח שמאי פוסלין וביח הלל מתירין
 והלכתא כביח שמאי. וחרתין בהחללה כמה חוטין הוא נותן בית שמאי אומרין
 ארבעה וביח הלל אומרין שלשה. וכמה תהא משולשת בית שמאי אומרין
 ארבע וביח הלל אומרין שלש. והלכה כביח שמאי בתרווייהו, ותו סדין בצינא²⁴
 בית שמאי פוטרין וביח הלל מחייבין, ואע"ג דקא תמי והלכה כדברי (ב"ש) [ב"ה]
 הא משום כסות לילה אהדריה כביח שמאי, הרי שיח כביח שמאי. ולר' אושעיה
 דמתני איפכא בית שמאי אומרין מטלין לידים ומכבדין את הביח וביח הלל
 אומרין מכבדין ומטלין לידים בדרך לכו. ותו ארבע דתנן בבבירחא חזרו בית
 הלל להורות כדברי בית שמאי, אבל בכוליה תנאי הלכה כביח הלל: והני
 לא סגי לכו [דלא] עבדי כביח הלל אלא אפילו כדברי בית שמאי נמי לא עבדי,
 דאי כביח שמאי בצפרא מעמוד ברמשא מוטא, ואינין לא שגא צפרא ולא שגא
 רמשא מעמוד, יש לך כסילות גדולה מזו. מכדי מאן תקיפו ק"ש ערבית ושחרית
 רבין מיל בתריהו, כי היכי דהיגי בחרין מחיבא וכלל אספמיא וכלל קסלות
 ישראל שבארץ אשכנז כולם זכורים לאלף טובות וברכות שכולם מלאים תורה
 ומצות כרמון ומעשיהם מעשים נאים ומחמירין בבדיקת טריפה ובטבילת הכהן
 ובכל מה שראוי להחמיר, אבל בקריית שמע מיושב. ואוחז האנשים שאומרי'
 כמנהג ארץ ישראל אלו עושין, הלא כך גורסין בתלמוד ארץ ישראל, תניא
 יתחב בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הם אבל הלכה כביח הלל
 לעולם, ועוד באורו ענין בתלמוד ארץ ישראל עד שלא יתחב בת קול המחמיר
 על עצמו כחומרי אלו וכחומרי אלו, עליו נאמר הכסיל בחושך הולך, כקולי אלו
 וכקולי אלו רשע, אלא או כביח שמאי כקוליהו וכחומריהו או כביח הלל כקוליהו
 וכחומריהו, אבל משינאח בת קול הלכה כביח הלל לעולם וכל העובר על דברי
 בית הלל חייב מיתה. ובתלמוד א"י בענין אוחה הלכה רב נחמן בר יצחק אמר
 טעה כדברי בית שמאי חייב מיתה, א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטייתי
 לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעלמתי מפני הלסטים, אמרו לו כדאי היית לחוב
 בעלמך על שצברת על דברי בית הלל. והבך אנשי דקא יחבין וכי מטי זמן
 ק"ש קיימי בצפרא (לא) עבדין כביח שמאי ועבדין אדביח הלל ואיכא בידיהו חרתי
 דרב נחמן בר יצחק ודבחר בת קול, וכי לימרו בית הלל הא קא שרו בעומדין,
 מימרינהו חסף חביר דליח ביה ממשא, מי קחני בית הלל אומרין קורין בין
 יושבין בין עומדין בין מטין. עומדין וקורין יושבין וקורין קא חני, והכי קאמר
 עומדין לא נריכי למיחב יושבין לא מצעי לכו למיקס. אלא כי אורחיהו. וכיון
 דאמריק כל העובר כו', מאן דמשיח מחקרי עברינא, ותו קא גרסיין בגמרא
 דא"י רב הונא רב אחי רב יוסף ר' יהודה בשם שמואל אמרי נריך לקבל עליו
 מלכות שמים מעמוד, מה אם היה יושב עומד, אלא אם היה מהלך עומד:

וברקרי

²⁴ ע' בתוס' פנחנא דף ת' ד"ס סדין בצינא שמיא סדר רע"ג דמק נוס כנ"ס וע"פ.

ובדקרי איניש ק"ש מצעני ליה לאפסוקיה בין חיבה לחיבה דתנן, ששה דברים עשו
 אנשי יריחו כדברי ר"מ שלשה ברטון חכמים ושלשה שלא ברטון חכמים. כדברי
 ר' יהודה ששחן שלא ברטון חכמים אלא על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא
 מיחו בידם, שלשה שלא מיחו בידם חד מיניהו כורכין את שמע, ותאנא כינא
 כורכין את שמע, אומרין שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין, ר'
 יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרין ברוך שם כבוד מלכותו
 לעולם ועד, ובגמרא דא"י כחוב בפירות שלא היו מפסיקין בין חיבה לחיבה,
 רבי יוסי ורבי זעירא ורבי אילא שלא היו מפסיקין בין שמע לברוך, מכל
 מקום קא שמעי' לאפסוקי בין חיבה לחיבה ובין אחד לברוך. ונריך אדם להאריך
 באחד דתניא סומוכס בן יוסף אומר כל המאריך באחד מארביין לו ימיו
 וסטתיו, אחר רב אחא בר יעקב ובדל"ת, אחר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת,
 ולא יאריך יותר מדאי אלא עד כדי להמליכו בשמים ובארץ ובארבע רוחות
 העולם. ונריך לאגבוהי קליה כי היכי דלשמעו אזניה דכתיב שמע ישראל השמע
 לאזקך מה שאתה מוציא בפיך. ואי קרי לה בכל לישנא נפיק, דכתיב שמע בכל
 לשון שאתה שומע. ולא מצעני ליה לגמגומי מליה, דתני רב עובדי' קמיה דרבא
 ולמדחם כדי שחבא למודה תמה, וכדי שיתן ריוח בין הדברים, עני רבא בחריה
 כגון ²⁶ בכל לבבך, על לבבך, בכל לבבכם, טעם בשדך, ואבדחם מהרה, על לבבכם,
 סכק פתיל תזכרו ועשיחם, אתכם מארץ. ומצעני ליה לאיניש לאפסוקי בין היום
 לחיבה דבחריה, דאמרין בגמרא הוה גבי כורכין את שמע היכי עבדי אחר
 רב יהודה אומרין שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין,
 רבא אחר מפסיקין היו אלא שהיו אומרין היום ביהדי על לבבך בבת
 אחת, דשמע היום על לבבך ולא לחמר, אלא לימא היום וליפסיק
 וסדר על לבבך, אשר איכי מניה אתכם היום וליפסיק, והדר ליקרי לאבהה. אחר
 רב אחא בר תינא כל הקורא ק"ש באותיותיה מנגיין לו גיהנם שנאמר
 בפרש שדי מלכים בה חשב בללמון, אל תקרי בפרש אלא בפירוש ²⁶ אל תקרי
 בללמון אלא בללמון. וכשהוא קורא ק"ש אסור ברמיזה ובקריאה ובהורית
 אצבע. דא"ר יצחק בר שמואל בר מרתא משנתי דרב (וינא י"ג ע"ג) הקורא את
 שמע לא ירחו צעיניו ולא יקרוץ בשפתותיו ולא יורה באצבעו, ותניא ר' אלעזר
 חסמא אומר הקורא את שמע ומרחו צעיניו וקורץ בשפתותיו ומורה באצבעותיו
 עליו הכתוב אומר ולא אחי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל, משום דקא משוי
 ליה עראי. ותניא ודברת בם עשה אותם קצב ואל חעשם עראי. (ולשהא)
 [ולשהי] איניש בק"ש כל זמנא דקרי לה כפרוטגמא חדתא, דהיא פרוטגמא
 חדתא דקב"ה, דלא מטרע עלן, דכתי' עמי מה עשיתי לך ומה בלתיך ענה בי,
 אחר ר' ברכיה מלך [ששלח] פרוטגמא שלו למדינה מה הם עושים כל בני המדינה,
 עומדין על רגליהון ופורעין את ראשיהון וקורין אותה ביראה באימה ברתת וביזע
 אבל

²⁶ בגמרא דינן הם שמיים שלא על סדר הכתובים והיו שהעיר הגאון ר"י פיק ז"ל, ואנן סמך סדרים על סדר
 הכתובים. ²⁶ משמע שהג"ע היו גורם בן עמרא, וארוח לן פקעה דדשה:

אבל סקב"ה ישחצח שמו ויתעלה זכרו לעד אומר להם לישראל הלא קרית
 [שמע] פרוזוטגמא דידי היא, לא הטרמתי עליכם לקרוחה לא עומדים על רגליכם
 לא פורעים את ראשיכם אלא בשבחך בציחך ובלחךך בדרך ובשכבך ובקומוך .
 ובמה שהקב"ה ושחצח שליט בל צטרמות, מאן דעביד איפכא [לא] יאות
 קא עבד, וחתי כאן²¹ הספור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, הלכך מלחמה
 של קרית שמע בציב²² : (נמחשו ע"ה) תני חנא קמיה דרב יוסן טעה בין פרק
 לפרק ואינו יודע באיזה פרק, חוזר לפרק ראשון, באמצע הפרק חוזר לתחלת
 הפרק, בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה. אמר ר' יוסן לא שנו אלא
 שלא אמר למען ירבו ימיהם אבל אם אמר למען ירבו ימיהם סרכיה נקיט .
 ונריך להחזי' של למען הזכרו. ואסור להפסיק בין ויאמר לאמת ויניב, אלא²³
 כשיאמר אני ה' אלהיכם, חייב לומר אמת מיד, דכתיב וז' אלהים אמת :

וקורא ק"ש שמע ישראל וגו' עד אני ה' אלהיכם אמת ויציב וכו' . הדבר הזה עלינו
 לעולם ועד, אמת אלהי שלם הוא צור יעקב מגן ישעיה דוד דוד
 הוא קיים וכו', ומלכותו ואמנותו [לעד] קיימת, הדבריו וכו' עלינו ועל אבותינו ועל בנינו
 ועל דוחתינו ועל כל הדורות וכו', וגואל אבותינו צורנו חוזר ישועתנו פדונו ומצילנו מעולם
 הוא שמך ואין לנו אלהים זולתך : עזרת אבותינו אתה וכו', עד אפסי ארץ, אשרי
 [איש] שישמע למצותיך וכו' ומלך גבור לדיב ריבם, אמת אתה הוא ראשון וכו', ומבלעדיך
 אין לנו מלך גואל עזר ונשיע, במצרים נגלית כל בכוריהם הרגת ובבורך גאלת
 דים סוף בקעת ודים טבעת וכו' . על זאת שברו אהובים לאל ונתנו וכו', מביה
 ששלים משפיל גאים מציא אסירים פודה עניים עזר דלים ענה לעמו בעת שועם
 אליו, תהלה לאל עליך ברוך הוא ומבורך משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה
 רבה ואמרו וכו', שברו גאולים לשמך על שפת דים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו, ה'
 ימלך לעולם ועד. ברוך אתה ה' גאל ישראל :

ואין להוסיף דבר על ה' ימלך לעולם ועד, מפני מה שיש מן שטוטה זו ואומר
 מה שלא חקנו מזיל כאן, בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאולה לבני בניהם בא"י
 גא"י, וא"ל דברים אחר אמת ויניב כדי שיסמוך גאולה לחפלה. ואסור לספר
 עד שיאמר יהיו לרטון א"פ, ומיד לריך לעמוד בחפלה כדי שיהא מחפלה מחוץ דברי
 חורס דחן בשמר מברך שחיס לפניה ולאמת לאחרים ובטרב מברך ב' לפניה וב'
 לאחרים, וקא מחמי עלה בתלמוד ירושלמי ר' סימון בשם ר' ישמעאל בר נחמן
 אומר על סס והגית זו יומם וליילה, וחסי בגיית היום והלילה שוין, ר' יוסי
 בר אבין בשם ריב"ל אומר על סס שבע ביום סללתך על משפתי דקך, ר'
 נחמן בשם ר' חונא אומר כל המקיים שבע ביום סללתך כאלו מקיים והגית זו
 יומם וליילה. ומבעי ליה לחסוך גאולה לחפלה, ר' זעירא בשם ר' אבהו בר'
 ירמיה אומר שלם חכיפות הן, חקף לסחוכס שחיטה, חקף לנטולח ידים ברכה,

חקף

²¹ כדמלמי פ"ק ושבח, ושין חוס' מנחות דף ל"ב ד"ס לא מורידין שמינא זכ בשם סדר ר"ע, ועי' בס' מנחות
 מסאס מש"כ סו. ²² מנחות רכ"ט פ' ואלה פ' פ"ח כפישראל נכנסין לנתי כתיבות ולנתי מדרשות קריין ק"ש
 וכן יוסן. [כתיב וכו' פ"ג : ²³ ע"י ארמית חייס כתיב ק"ש אמת כ"ע פניא דברי רע"ג סללו :

שחרית

ז

חכף לגאולה חפלה, חכף לסמיכה שמיטה וסוך ושחט, חכף לנט"י ברכה
 שאו ידיכם קודש וברכו את ה', חכף לגאולה חפלה יהיו לרטון אמרי פי והגיון
 לבי וכו' מה כתיב בתריה יעקב ה' ביום לרה, א"ר יוסי ב"ר אבין כל מי
 שחוכף לסמיכה שמיטה אין פסול טוגט באוחו קרבן, לנטילת ידים ברכה אין
 השטן מקטרג באוחה שטודה, לגאולה חפלה אין השטן מקטרג כל אוחו יום,
 א"ר אמרי כל מי שאינו סוך לגאולה חפלה למה הוא דומה לאובבו של חלך
 שגא והרתיק על פתחו של חלך וינא החלך לידע מה הוא מבקש מצאו שהפליג
 עוד הוא הפליג. ואף חזקיהו חלך יהודה הזכירה לפני הקב"ה דכתיב זכור
 נח את אשר הסהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב צעניך עשיתי, ואמרינן
 מה הטוב צעניך עשיתי אמר רב יהודה אמר רב שסוך גאולה לחפלה,
 העיד ר' יוסי בן אליקום משום קהלה קדישא שבירושלים כל הסוך גאולה
 לחפלה אינו ניזוק כל אוחו יום:

ועומין בחפלה. והמחפלה לריך לכון את לבו. ומחפלה בלחש שלא להשמיע
 את קולו, דהנו רבן (ענין ג"א ע"ה) המחפלה לריך שיכין את לבו,
 אבא שאול אמר חכין לבס תקשיב אזניך, אמר רב יהודה כך היה מנהגו
 של ר' עקיבא כשהיה מחפלה עם הצבור היה מקלר ועולה, מפני טורח
 הצבור, וכשהיה מחפלה בית ובין עלמו אדם מניחו בזוית זו ומלאו בזוית אחרת
 מפני הכריעות והשתחויות. יכול יחפלה אדם כל היום כלו, כבר מפורש ע"י
 דינאל שנאמר חמנין חלחא ביומא הוי בריך על ברכובי ומלאי ומודה קדם אלהי.
 יכול משבא דינאל לגולה הוחלה ח"ל כל קביל די הוה עביד מן קדמת דנא.
 יכול יחפלה לכל רוח שירנה, כבר מפורש ע"י דינאל, שנאמר וכין פתיחן ליה
 צעילתי' עד ירושלים, יכול יהא כוללן צבת אחת, כבר מפורש ע"י דוד שנאמר
 ערב וצקר וטריס אשיחה ואהמה. יכול ישמיע אדם קולו בתפלתו כבר מפורש
 ע"י חנה שנאמר ומהה היא מדברת על לבה רק שפחיה נעות וקולה לא ישמע.
 יכול ישאל אדם לרכיו ואח"כ יחפלה, כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר לשמוע אל
 הרינה ואל החמנה, רנה זו חפלה חמנה זו בקשה. אין אומרינן דברים אחרת
 ויניב כדי שיסמוך גאולה לחפלה אבל אם בא לומר אחרת תפלתו כסדר יום הכפורים
 אומר. אמר רב אבהו (הני) [כמה] הלכחא גברתא איכא למישמע מהני קראי
 דמה, ומנה היא מדברת על לבה א"ר אלעזר מכאן למחפלה שניך שיכין את
 לבו. רק שפחיה נעות אמר ר' אלעזר מכאן למחפלה לריך שיחוך בשפחיו,
 וקולה לא ישמע א"ר אלעזר מכאן למחפלה לריך שחא חפלתו בלחש, ויחשבה עלי
 לשכרה אמר ר' אלעזר מכאן לשכור שאסור להחפלה. א"ר חיינא (שיחין 97 ע"ה)
 כל המפיק מן בשעת גאולה סוגרין ומוחמין לרוח בעדו, שנאמר גאולה אפיקי מניס
 סגור חוהם לך, מאי משמע דהאי מפיק לישנא דעבורי היא דכתיב אחי בגדו כמו נחל
 כאפיק נחלים יעברו, ר' יוחנן אמר כל שאיט מפיק אחרת, ומאי משמע דהאי
 לישנא דגלויי הוא, דכתיב ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות חבל, ואמרינן מכדי
 קראי משמיעי כמר ומשמעי כמר מאי בנייהו, איכא בנייהו דרב ששת, דרב
 ששת חסר שפחיה לשמיעה, מר אית ליה דרב ששת ומר ליה דרב ששת.

ומאן

ומאן דקאים לללו' חבשי ליה למיקס בלוימחא, דתק אין עומדין להחפלא אלא מחוך כובד ראש, ומחזיק מנא הני מלי א"ר אליעזר אמר קרא והיא מרת נפש ותחפלא אל ה', ומקשיין ומפרקיין עד למסקיין אלא אמר רב נחמן בר ינחק מהכא עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה, ואמריין מאי וגילו ברעדה אמר רב אדא בר מתנה אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה. ומיבטי ליה לאיניש למקבע דוכתיה לללוחיה דא"ר חלבו אמר רב הונא (גימא ו' ע"ג) כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו. וכשמח אומרים עליו אי עניו אי חסיד מחלמידיו של אברהם אבינו, ואברהם מנא לן דקבע מקום דכתיב וישכם אברהם בצקר אל המקום אשר עמד שם וגו', ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויכמוד פינחס ויפלל ותעזר המגפה. ואמר חלבו אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון, אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיס לבי כנישתא אבל מהדר אפיס לבי כנישתא לית לן צב, רבה ור' חייה בשם ר' יוחנן אמר לריך אדם להחפלא במקום שהוא מיוחד לתפלה, מאי טעמא בכל המקום אשר תזכיר את שמי אין כתיב כאן אלא אשר אזכיר את שמי אצל אליך וברכתך, א"ר חננאל בשם ר' חייה לריך אדם ליהד לוי מקום בבית הכנסת להחפלא, מאי טעמא דכתיב ויהי דוד בא עד הראש אשר השתחוה שם אין כתיב אלא אשר ישתחוה שם לאלהים, ר' יוסי ור' חלבו בשם ר' זרכיה ומטי צב מוסוס ר' אבימי דמן חפא לריך אדם להסב פניו לכותל ולהחפלא, מאי טעמא דכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויחפלא אל ה', ואמר רב יקודה ואיתימא ר' יהושע בן לוי מנין להחפלא שלא יהא דבר חוץ צינ וצין הכותל שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר וגו', אמר רב ינחק הרובה שיחכים ידעים ושיעשיר יספין, וסיומך שלחן בלפון ומורה בדרום, ריב"ל אמר לעולם ידעים שמחוך שמחמתו מעשרתו, שנאמר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, ומקשיין והאמר ריב"ל שכינה במערב ומשיקין ומלמד אלודי, אמר ליה רבי חנניה לרב אשי כגון אחון דיחביתו לציפונא דארעא דישראל אדרימו. ומבטי ליה לכוני כרעיה דאמר ר' יוסי בר' חנינא מוסוס ר' אליעזר המחפלא לריך שיכין את רגליו שנאמר ורגליהן רגל ישרה, ובתלמוד א"י זה שעומד ומחפלא לריך להשוות את רגליו, תרין אמוראין ר' לוי ור' סימון חד אמר כמלאכים וחד אמר ככהנים, מאן דאמר ככהנים דכתיב ולא העלה במעלות על מזבחי וגו', סהיו עקב צד גודל וגודל צד עקב, ומאן דאמר כמלאכים ורגליהם רגל ישרה :

ועומדין בתפלה ומחפליין : ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך :
 בדרך אהה ה' אלהינו ואלהי אבותינו וכו', קונה הכל וכו', בא"י מגן אברהם :
 וכורע תחלה וסיף דאמר ר' חנינא סבא משמיה דרב כשהוא כורע כורע כורע בצרוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, מאי טעמא דכתיב ה' זוקף כפופים :
 אתה גבור לעולם ה' ברוח בתים אתה רב להושיע פוריד המל (ובימות הגשמים
 אומר משיב הרוח ומוריד הגשם), מבלבל חיים וכו', סומך נפלים חופא
 חולים וכו'. בא"י מדיה המתים :

שחרית

לדור הדור המליכו לאל כי הוא לבדו מוחם וקדוש. ושבחך אלהינו מפני לא ימש לעולם
ועד כי מלך גדול וקדוש אתה. בא"י האל הקדוש :
אתה חונן וכו' . ותנו מאתך דעה ובינה והשכל . בא"י חונן הרעם :
השובנו אבינו וכו' . ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה :
סלח לנו אבינו וכו' . כי פשענו כי טוב וסלח אתה . בא"י חונן המרבה לסלוח :
ראה בעיניו וריבה ריבנו ונאלט במדרה למען שמך כי גאל חוק אתה . ברוך
אתה ה' גאל ישראל :

רפאנו ה' ורפא הושיענו ותושעה. והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו כי אל רפא
ודחן אתה . בא"י רפא חולי עמי ישראל :

ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן (טל) ומטר
(ל) ברכה על כל פני האדמה ורוה פני חבל , ושבע את העולם בלו מצובך , ומלא
ידנו מברכותיך ומעושר מתנות יריך . שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע ומכל מיני
משחית ומכל מיני פורענות , ועשה לה תקוה ואחרית שלום . חוס ורחם עלינו ועל כל
תבואתה ועל כל פירותיה , וברכה כשנים הטובות במללי ברכה וחיים ושובע ושלום .
ברוך אתה ה' מברך השנים :

ומזם ששים של תקופת חשרי עד תפלת מנחה , ותפלת מנחה בכלל , של ערב יום
טוב הראשון של פסח שואל כך , ותן טל ומטר וכו' , ומאחר תפלת מנחה
ארכבט עשר בנימן סכוא ערב יום טוב אינו שואל טל ומטר בצרכת השנים
עד שיגיע יום ששים של תקופת חשרי , וזיום ששים גופו שואל , דאיבעני לכו יום
ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ופליגא זה רב ושמואל ואתא רב פפא
ופסקא יום ששים כלאחר ששים :

תקע בשופר גדול לחיזתו ושא נם לקבץ גליותינו , וקרא דרוך לקבצנו יחד מארבע
בנפות הארץ לארצנו . בא"י מקבץ נדחי עמי ישראל :

השיבה שופרנו כבראשונה ויתעצנו כבתחילה ומלוך עלינו אתה ה' לברך בחסד
וברחמים בצדק ובמשפט . בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט :

ולמלשינים אל תהי תקוה וכל הזרים כרנע יאברו וכל אויבנו מהרה יכרתו ועשי
וזן מהרה תעקר ותשבר ותכניע בימינו . בא"י שובר רשעים ומכניע זדים :

על הצדיקים ועל החסידים ועל גרי הצדק יהמו נא רחמך ה' אלהינו ותן שכר טוב
לכל הבושתים כשמך באמת ושום חלקנו עמהם ולעולם לא נבוש . ברוך אתה
ה' משען ומבטח לצדיקים :

על* (ירושלים עירך ברחמים תשוב ושכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בנין עולם
בימינו . ברוך אתה ה' בונה ירושלים :

את צמח דוד מדרה הצמיח , וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קינע כל היום .
ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה :

שמע קולנו ה' אלהינו ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו כי אל שומע
תפלותינו ותחנונינו , אתה ומלפניך מלכנו ריקם אל תשובנו , כי אתה שומע תפלת
כל פה . בא"י שומע תפלה :

רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם . והשב עבודה לדביר ביתך ואשי ישראל
ותפלתם מדרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. ותחזינה

* מלא טב נקוד מלא טב (מיינס ס' כ') יסוקן על נני ישראל . ענינו

עינינו בשוכך לציץ ברחמים, ברוך אתה ה' המחזיר שבינתו לציץ :

מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו צור חיינו מן ישענו אתה הוא להור וזור
 נודה לך ונספר תהלהך, על חיינו המסורים בידך ועל נשמתנו הפקודות לך, הטוב
 כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסריך ומעולם קיינו לך, ולא הכלמתנו ה'
 אלהיט לא עזבתנו ולא הסתרת פניך ממנו, ועל כולם יתברך ויתרומם שמך מלכנו
 לעולם ועד, וכל החיים יודוך טלה ויהללו לשמך הטוב באמת. ברוך אתה ה' הטוב
 שמך ולך נאה להודות :

שים שלום טובה וברכה חסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך וברכנו אבינו כלנו
 כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו ה' אלהיט תורת חיים אהבה וחסד
 צדקה ורחמים, וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל ברחמים בכל עת, ברוך אתה
 ה' המברך את עמו ישראל בשלום :

בורע צהודלח תחלה וסוף, תלמי חדל הכורע צהודלח הרי זה משוכח ומניח
 אידך הרי זה מגונה, קשיאן אהדדי ומשינין לכו הוּא לכתחילה והוּא לבסוף.
 ואמרינן רבא כרע תחלה וסוף אמר חזינא ליה לרב נחמן דכרע תחלה
 וסוף, ומקשינן והתמיא הכורע צהודלח הרי זה מגונה ומשינין כי תמיא הוּא
 צהודלח דהלל, הדר חו מקשינן והתמיא הכורע צהודלח וצהודלח של הלל
 הרי זה מגונה, ומשינין חו כי תמיא הוּא צהודלח של ברכת המזון :

ולא מצעי ליה לאיניש לאיסיפי אסדר ללותא דכתבינן לעיל, דתמיא שמעון הפקולי
 הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמניאל על הסדר ביבנה, ואמר
 ר' ירמיה ואיתמיחא רבי חייא בר אבא ואמרי לה במתניתא האנא מלאה
 ועשרים זקנים ומהם כמה וביאים חקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר.
 חיי רבנן ומינן שאומרים אבות הלמוד לומר הבו לה' בני אלים, ומינן
 שאומרים גבורות ח"ל הבו לה' כבוד ועוז, ומינן שאומרים קדושת השם
 ח"ל הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש, ומה ראו לומר בינה
 אחר קדושת השם, דכתיב וסקדיטו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריטו
 וסמיך ליה וידעו חוטי רוח בינה, ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב
 השמן לב העם הזה ואזינו הכבד ועיניו השטע פן יראה בעיניו ובאזינו ישמע
 ולבבו יצין ושז ורפא לו, או הכי לימא רפואה בחר תשובה, לא ס"ד דכתיב
 וישב אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח, אלמא בחר תשובה סליחה
 היא, ומאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי, כתיב הוּא קרא אהרינא, הסולח
 לכל עוונתי הרופא לכל המלואיכי הגואל משחת חייכי, למימרא דגאולה ורפואה
 בחר סליחה ואלא הכתיב ושז ורפא לו, הוּא רפואה בחר תשובה, לאו דמלאים הוּא,
 הוּא רפואה דסליחה הוּא. ומה ראו לומר גאולה בשביעית א"ר חייא בר אבא מהיך
 שישראל עתידין להגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית, והאמר מר בששית קולות
 בשביעית מלחמות צמולאי שביעית בן דוד בא, מלחמה נמי התחלה דגאולה היא,
 ואחמלחא דגאולה מיהא בשביעית הוּא, ומה ראו לומר רפואה בשמייתא א"ר אחא
 ואיתמיחא ר' לוי מחוך שנתנה מילה בשמייתא שזריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמייתא,
 ומה ראו לומר ברכות השנים בשביעית אחר ר' אלכסנדרי כגד מפקיטי שטרים

דכתיב שצור זרוע רשע ורע חדרוש רשעו כל חמאל. ודוד כי אמרה צפרעס חשיעית
 אמרה. ומה ראו לומר קצון גליות אחר ברכת השנים, דכתיב ואחס סרי ישראל
 עופכס חתנו ופריכס חשאו לעמי ישראל כי קרבו לנא, וכיון שיחבקנו גליות בא חסיה
 ועושה דין צרשעים דכתיב ואחשיבה ידי עליך ואזרף כבוד סיגיד, וכתיב ואחשיבה
 שופטיך כבראשונה, ויועליך כבתחילה. וכיון שנגעשה דין צרשעים כלו המינים,
 וכולל זדים עם המינים דכתיב ושבר פושעים ומטאים יחדיו ועחזי ס' יכלו,
 וכיון שכלו המינים, מתרוממות קרנות לדיקים שנא' וכל קרני רשעים אגדע
 תרוממה קרנות לדיק, וכולל גרים עם הלדיקים שנאמר מפני שיבה תקום
 והדרת פני זקן, וסמיך ליה וכי יגור אהך גר, והיכן מתרוממות קרנות לדיק
 בירושלים שנאמר ודרשו את שלום העיר. וכיון שבאו ירושלים בא דוד, שנאמר
 אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ס' אלהיהם ואת דוד מלכס, וכיון שבא דוד
 באחת חפלה שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית חפלי, וכיון שבא
 תפלה באתה עבודה, שנאמר עולותיהם וזבחיםם לרצון על מזבחי, וכיון שבא
 עבודה באתה הודאה שנא' זוכה חודה וכדנני, ומה ראו לומר ברכת כהנים
 אחר הודאה, שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכס ויירד מעשות
 המטות והעולה והשלמים, ולימרה מקמי עבודה. מי כתיב לעשות מעשות
 כתיב, ולימרה בחר עבודה דכתיב זוכה חודה. ומאי חזית דסמכת אהאי
 סמוך אהאי, ומסבירא עבודה והודאה חדא מילתא היא, ומה ראו לומר שם
 שלום אחר ברכת כהנים, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכס,
 וברכה דקב"ה שלום הוא, שנאמר ס' עון לעמו יתן ס' יברך את עמו
 בשלום, מכלן ואליך אכור לספר בשבתו של הקב"ה דאמר ר' אלעזר מאי
 דכתיב מי ימלא גבורות ס' ישמיע כל תהלתו, למי נאה למלא גבורות ס' למי
 שמשמיע כל תהלתו, אבל בחר דמוסיס ללוותיה אי צני למימר וידוי אי נמי
 מידי צנו רשות בידיה: והכי תקינו למימר בחר ללוותיה:

מלבנו אלהינו יחד שמך בעולמך, יחד מלכותך בעולמך, ויחד זכרך בעולמך,
 בנה ביתך, שכלל היכלך, קרב משיחך, פרה צאנך, ושמת ערתך, עשה
 למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען כבודך, עשה למען מלכותך, עשה
 למען קרושת שמך, עשה למען גרלך ותפארתך, עשה למען מקדשך והיכלך, עשה
 למען משיח צדקך, עשה למענך ולא למענע, הרחמן יזכנו לשני המשיח ולחיי
 העולם הבא:

אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי. עפר אני ברוי
 ק"ו במיתתי. והרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלמה, יהי רצון מלפניך ה'
 אלהי שלא אחטא, ומה שהחטאתי מרוק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסודין:

אלהי נצור לשוני טרע ושפתי מרבר מרמה, ולמקללי נפשי תרום ונפשי כעפר לכל
 תהיה, פתח לבי בתורתך ולמצותיך תרדוף נפשי, וכל הקמים עלי לרעה סהרה
 הפך עצתם וקלקל מחשבותם, ופתח לי שערי חכמה שערי תורה שערי תפלה ותחנונים
 שערי פרנסה וכלכלה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי ונאלי:

תנו רבנן (גיטות דף ק"ד) המשמיע קולו בחפלתו הרי זה מקטני אמנה והמגביה קולו בחפלתו הרי זה מנביאי השקר, והמגסק והמפסק בחפלתו הרי זה מגסי רוח, והמתעטט בחפלתו סימן רע לו, ויש אומרים הרי זה מכוטר, והרק בחפלתו כאלו רק בפני המלך, המשמיע קולו בחפלתו לא שנו אלא שיכול לטוין את לבו בלחש, אבל אינו יכול לטוין את לבו בלחש לית לן בה, והגי מיילי ביחיד אבל בצבור לאו אורח ארעא. המגסק והמפסק בחפלתו, הגי מיילי מלמטה אבל מלמעלה לית לן בה. המתעטט בחפלתו הרי מיילי מלמטה, אבל מלמעלה סימן יפה לו, דאמר ר' זירא הא מלתא אבלע ליה⁸⁰ רב המנוח ותקילא לי כסולי תלמודאי, המתעטט בחפלתו סימן יפה לו, כשם שעושין לו נחח רוח מלמעלה כך עושין לו נחח רוח מלמטה⁸¹, ר' זירא⁸² הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דבטי למיבך לארץ ישראל דאמר רב יהודה כל העולה מצבל לא⁸³ עובר צעקה שנאמר צבלה יובאו ושמה יסיו עד יום פקדי אוחס נחם ה', אמר איזיל אשמע מלתא מבית ועדא והדר איסוק, אל ואשכח חגא דקא הרי קמיה דרב יהודה, היה עומד בחפלה ונתעטט שוסק עד שיכלה הריח ונחור ומתפלל, איכא דאמרי הכי חגא קמיה היה עומד בחפלה וצקש להתעטט מרחיק ארבע אמות ומתעטט וממתין עד שיכלה הריח ונחור ואומר רבן העולמים ירחנו נקבים נקבים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו בחיינו חרפה וכלמה אחריהנו רימה ותולעה, ומתחיל ממקום שפסק. אמר אינו לא בחתי אלא לשמוע דבר זה דיו, הרק בחפלתו הרי מיילי דשדי לקמיה, אבל מבלע במניה לית לן בה דאמר רב יהודה היה עומד בחפלה וחדמן לו רוק מצליע בטליתו, אם היתה עליה גאה מצליעו באפרקסיתו, ואי⁸⁴ אינש דאינינא דעמיה הוא שדי ליה לאחוריה ומסתיה⁸⁵ דאמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב אשי ואחדמן ליה רוקא ופקקיה לאחוריה, אמרי ליה לא סבר לה מר מצליעו באפרקסיתו, אל לדידי אינינא דעמיה. ואכור לאיניש כי מללי בהדי לצורא למקדס ולויי יהודיה מקמיה לצורא, ואכור ליה לבר ישראל למיחב בארבע אמות דליתא דכתיב הרי האשה הגלגת עמכה בזה להתפלל אל ה'. ואמר ריב"ל מכאן שאכור ליטב בארבע אמות של תפלה. ואכור למחלק קמי מאן דקאי. בליתא דאמר ר' יהושע בן לוי אכור לעבור כנגד המתפללין מאי טעמא דמפסקה ללגתייהו. ואכור למיקם בדוכתא דמידליא וללויי, דא"ר יוסי משום ר' אליעזר לעולם אל יעמוד אדם במקום גבוה ויחפלה, כגון על גבי מטה ועל גבי ספסל ועל גבי כסא, אלא במקום נמוך שנאמר ממעמקים קראתוך ה'. וכי קאי ומללי מצטי ליה לטווי כרעיה, דא"ר יוסי משום רבי אליעזר המתפלל לריך שיטוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ואכור ליה לבר ישראל למעטם מקמי לגותא, דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר מאי דכתיב לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וכשהוא מסיים תפלתו לריך לפסוע שלש פסיעה לאחוריו ואח"כ יתן שלום, ואם לא עשה כן רחמיו לו כאלו לא התפלל. ונותן שלום מתחלה

⁸⁰ גיטות דף ק"ד ר' גוי' כמו כנאן, אבל בגיטות דף ק"ד ר' גוי' כי רב המנוח, ותי' גיטות' בגיטות דף ק"ד (ג' נבחהמו גי' כס' וכו' מלמטה ק' וכו' מלמעלה. ⁸² נבחהמו גמ' גוי' ר' אבא. אבל גי' כ"י גוי' כמו כנאן, וסרבה שניי' ית כנאן מנבחהמו גמ' ואלם מכוחים גוי' כ"י. ⁸³ זה ליתא בגמרא והוא תוספתא מאג"ע למשנה גמ' דרבינא. ⁸⁴ פי' ודי כוס.

שחרית

מתחלה לשמאלו שלו שהוא ימינו של הקב"ה, שנאמר מימינו חש דח לנו. ואמרינן משמיה דרב מרדכי מקום שכלו שלש פסיעות שם לריך לעמוד וליתן שלום, ואינו לריך לחזור למקום שהתפלל וליתן שלום, ואם חזר למקומו הראשון ונתן שלום למה הוא דומה לתלמיד הנפטר מרבו והלך לו ולא הלך אלא עמד בקרוב סימנו על מנת להלך ולא הלך, וכשיראה ליתך חוזר ומתפטר ממנו דומה לבלב שחזר על קיאו, ואם חזר למקום שהתפלל ראיתי לו כאלו לא התפלל. וכי פסע שלש פסיעות נפול על אפוכי ובעי רחמי, וכי נפול על אפיה מלוי. דאמר רב חייה ברביה דרב הונא חזינא לכו לאביי ורבא דכי נפלן על אפוכין מלנו אלטיי :

אמר רב יהודה לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, ואיני ר' אלעזר חסמא אומר המתפלל כנגד רבו, והמתפלל אחורי רבו; והגוון שלום לרב, והחולק על ישיבתו של רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל :

קא תגי תנא בבביתא שמונה עשרה ותנן נמי במתניתין רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה. ומתניין בגמרא הני תמני הני כנגד מאי, אמר הלל ברביה דשמואל בר נחמני כנגד שמונה עשרה הזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים, רב יוסף אמר כנגד שמונה עשרה הזכרות שבקריית שמע, ור' תנחום אמר ריב"ל כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה, ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי, המתפלל לריך שיכרע עד שיסתפקו כל חוליות שבשדרה, עולא אמר כדי שיראה איסר שכנגד לבו, ר' חזינא אמר כיון שנענע בראשו שוב אינו לריך, רבא אמר והוא דמאמר נפשיה וכיף רישיה ומתחזי כמאן דכרע. ולא לעביד כזנוקא⁸⁵. ומקשינן הני תמני סרי תמני הויאן, אמר ר' לוי ברכת המינין ביבנה תקובה, כנגד מי תקובה. להלל כנגד אל הכבוד הרעים, לרב יוסף כנגד אחד שבק"ש, לר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה :

חניא (צ"ק ר' ט"ו) לבוע זכר לאחר ז' שנים נעשה (נקבה) וכו' עד שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, ואמרינן והני מיילי דלא כרע בצמודים, ובגמרא דא"י מתני הני ר' יוסי בר' אבין בשם רב זכיד אחת לשבע שנים הקב"ה מחליף את עולמו וכו', בר שזרתא דנוטא מתצדא דל ודבר נשא חויא. אימתי בזמן שאיט טרע כל קומתו עד השיריה :

אמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות טולן אין מעלין אותן, בצרכה המינין מעלין אותן, חיישינן שמא מין הוא, ואמר רב יהודה אמר רב ואיחיימא ריב"ל, כשלא התחיל בה, אבל התחיל בה גומרה. שב דשבתא כדבעינן למיכתב לקמן כנגד מאי, אמר רב תחליפא בר' שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. השעה דמוספי דריש שהא, כדבעינן לכדוריה לקמן כנגד מאי, אמר רבא דמן קריתגינא כנגד השעה הזכרות שאמרם חנה בתפלה, דאמר מר בר"ה נפקדה שרה רחל וחסה :

וסדר

⁸⁵ כירובלמי שלמינו הני' הדנוא, ועבדן הדנוא והלב הדנוס יושבתי הדנוא, אך הני' שנבאן צינקה תמני ומנאחי כב' מעריך במערכת ונקא פי' תחת מים עשויים מעור למלאות כב מים מן הכור, והשפאליטין ככלי זו נכר היא נכפתה עד קרקעת הכור, והוא הכוונה נכאן שלא ישח יוצר מדלי .

וסדר ספלת מ"ן היוזר לפני הציבה כך הוא, אומר אבות וגזרות, וקודם קדושה
 בטם אומר:

כתר יתנו לך המני מעלה וקבוצי טטה, יחד כולם קדושה לך ישלשו כמה
 שנאמר על ידי נביאך וקרא זה אל זה ואמר, קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא
 כל הארץ כבודו:

אז בקול רעש גדול אריר וחזק משמיעים ומתנשאים לעומתם ברוך יאמרו, ברוך
 כבוד ה' ממקומו:

ממקומך מלכנו תופיע ותושיענו ותמלך עלינו כי מלכים אנחנו לך מתי תמלך
 בציון בקרוב בימינו ובחיינו תשכן תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך
 לחדוד ודוד ולנצח נצחים, וענינו תראנה במלכותך כדבר האמור בשירי עזר מפי דוד
 משיח צדקך, ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

(קדושה ליחיד ויאמר שלחנו כי עלה השחר, אמר לו וכי נגב אתה או קביוסתוס
 אתה שאתה מתיירא מן השחר, אמר לו לא נגב אני ולא
 קביוסתוס אני אלא מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו.
 טביע ליה לרב הננאל אמר רב, דאמר רב הננאל אמר רב שלש כיתות של מלאכי
 השרת אומרות שירה בכל יום. אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש. ואחת
 אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. מתיבי חביבין ישראל לפני הקב"ה
 יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה שירצו, ואלו מלאכי השרת אין
 אומרים שירה אלא פעם אחת ביום. ואמרי לה פעם אחת בשבת. ואמרי לה פעם
 אחת בחורש. ואמרי לה פעם אחת בשנה. ואמרי לה פעם אחת בשבוע. ואמרי לה פעם
 אחת ביוכל. ואמרי לה פעם אחת לעולם. ולא עוד אלא שישראל מוכרין את השם לאתר
 שתי תיבות, שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואלו מלאכי השרת אין מוכרין
 את השם אלא לאתר שלש תיבות, שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל
 הארץ כבודו. ולא עוד אלא שאין מלאכי השרת רשאים לומר שירה למעלה עד
 שיאמרו ישראל שירה למטה. שנאמר ברוך יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלהים.
 תיבתא דרב הננאל אמר רב. אימא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש
 ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והא איכא ותשאני
 רוח ואשמע אתרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו. ההוא אופנים הוא
 דקאמרי לה. ואי בעית אימא כיון דאיתיהיב רשותא איתיהיב. ועמי ישראל ממליכין
 שמו ואומרין ה' ימלך לעולם ועד):

הכי שדר רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיה, כך מנהג של שתי ישיבות לומר
 בקדושה כחד אז בקול רעש גדול, וממקומך מלכנו וכו', ובמוסף של שבת ושל
 יום טוב ושל יום הכפורים ובנעילה אנו אומרין פעמים וכו', ולהיות לבם לאלהים,
 אבל בראשי חודשים ובתענו של מועד אין אנו אומרין, ואלו שיש ביניכם שנראין
 כמדקדקין וגורעין ומוסיפין, לא יפס הס עושים, שמשנין ממנהג שתי ישיבות,
 ומנהג שלנו אין משנין ממה שאמרו חז"ל בחלמוד בין בשבתות בין בימים טובים, ואי
 מיקלעין למקום ואמר חזן מאי דלא דמי מסלקיק ליה:

ורב שר שלום³⁶ ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי. לומר בתפלה של שחרית בשבתות ובימים טובים וביום הכפורים „פעמים“ אין מנהג בישיבה ובכל כולה אלא בתפלת מוסף בלבד, וביום הכפורים אף בניגולה, מפני שכשנגזרה גזרה על שומאיכון של ישראל שלא לקרות ק"ש כל עקר היה אומר אותה ש"ץ בהצלעה בעמידה בכל תפלה ושחרית בין בחול בין בשבת, כיון שצטלה הגזרה והיו פורסין את שמת כתקנה ומתפללין, בקשו לסלקה כל עיקר שהרי חזרה ק"ש כל עיקר, אלא אמרו חז"ל שבאותו דור נקבע אותו במוסף שאין בה ק"ש, ולמה קבעו במוסף כדי שיפרסם הנס לדורות, לפיכך במוספין הוא דאומרה, בתפלת שחר אין אומרו שהרי קרו ק"ש כתקנה. וחו שאילו מקמי רב נטרוגאי גאון מקום שאין מי שרגיל ליד לפני התבה אלא אחד, ופעמים שטרוד במלאכה ויש נערים שהגיעו לשמונה עשרה שנה ולשבע עשרה ולא נתמלא זקנם, מהו שיעשו שלוחי לבור ויזיאו רבים ידי חובתן ואל יבעלו מן התפלה, והשיב כך ראינו שזה שאח"ל אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שימתלא זקנו, כך מזה מן המובחר וכמה דאפשר להאי גברא מליא טפי עדיף מן יוקא, אבל בודאי במקום מיבעל מן קדושה וברוך וימלך ויהי³⁷ לא מבעיא בן שמונה עשר וכן שבע עשרה דודאי מוליאין, אלא אפילו בן י"ג שנה ויום אחד בלא אפשר נעשה שלוחי לבור, דקא אמריין זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוליא הרבים ידי חובתן, אבל בן י"ג שנה ויום אחד בלא אפשר שפיר דאמי, וחו ששאלתם מהו לסמוך על דברי ריב"ל וטילטרפו תשעה ועד בשעת הדחק, אין הלכה כריב"ל ואין עושין בה מעשה, ועוד השתא עבד משחרר שמל ולא עבד אין אנו ממניין עליו בזימון דרבנן דתנן נשים ועבדים וקטנים אין ממניין עליהן, ואמריין פשיטא דאין ממניין ואמרו טילטרין ממתיקין לעבד שמל ולא עבד וקמ"ץ הא דאמר ר' חייל בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול, ללרפו בתפלה עם תשעה דגמריין לה תוך תוך דבר שבקדושה לא יא פחות מעשרה מבעיא, ועוד בפירוש שמענו מרבותינו שאלו שמועות של שלשה שאכלו כאלה כגון תשעה ועד, תשעה וארון, שנים ושבת, וקטן פורח, וקטן סידוע למי מצרכין, איך הלכה ואין עושין מעשה כמותן:

ובשמיני ש"ץ למודים לריבין כל הלבור לשוח עמו, דתניא ר' חלפתא בר' שאול הכל שוחחים עם שלוחי לבור בהודאה, ר' זעירא אמר ובלבד במודים, ר' זעירא סמיך לקרובא כדי לשוח עמו תחלה וכוף, ר' יסי כי סליק להכא חמנין גחנין ומלחשין, אמר מהו הדא לחישה ולא שמיט לי דמר ר' חלבז כו' עד בשם ר' סימון, מודים אגחנו לך אדון כל הבריות אלוה כל ההושבחות לור כל העולמים חי העולמים יולר בראשית נחיה מחיה שחייתנו וקיימתנו וזיכתנו ובייעתנו וקרבתנו להודות לשמך בא"י אל ההודאות, רב ביבי ידידי ור' שזאל ידידי ובר קפרא ידידי וכולהו בחייתנו, הכי [בגמ'] דהתם. ובגמ' דהכא בזמן ששליח לבור אומר מודים הטע

³⁶ דברי רב שר שלום מונחיה נאריכות כפרה לה"י דף נ"ו ע"ב ע"ש. ³⁷ כ"ל אורחות חיים ה' תפלה אוח י"ט מביא במקום יסי, יא שמי' רבא, ומאן תשמע בגם ימלך מיטן ש"ין לקדושה, וכו' נהרות י"ג מונח גמ"א כ"י ס"ו פק"ו.

העם מה הן אומרים, אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך, ר' סימאי אומר יולרנו יולרנו בראשית על שאנו מודים לך, והרדעי אמרי משמיה דר' סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו, רב אחא בר יעקב מכיים זה הכי כן תחינו ותחנו ותקבלנו ותאכופ גליותינו לחרות קדשך לשמור חקך ולעשות רצונך על שאנו מודים לך, אמר רב פפא הלכך נימרינהו לבלאו, השחא נכללינהו :

מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלוה כל בשר יוצרנו ויצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו כן תחנו ותחינו ותקבצנו מארבע כנפות הארץ לחצות קדשך לשמור חקך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך :

וכי האי ששילתא שפירתא נהגינן ועבדינן :

כרגים נושאין כפיהן בשחרית ובמוסף ובמנחה של תענית, חוץ מן מנחה של יום הכפורים שהתה מנחה נושאין אח כפיהם בנעילה, וכסן שיש בידיו מומין בפניו או ברגליו לא ישא את כפיו⁸⁸ שנאמר ידיכם דמים מלאו. ושנו רבותינו אין הכהנים רשאין לעלות בסדליהן לדוכן, חו אחת מהשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, אמר אבבי נקטינן לשנים קורא כהנים לאחד אינו קורא, שנאמר אמור להם לשנים ולא לאחד, וכן הלכה, ואמר ריב"ל כל כסן שמברך מחברך, שאינו מברך אין מחברך, שנאמר ואברכה מזרכיך, ואריב"ל כל כסן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה. כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי, ואריב"ל כל כסן שלא נטל ידיו אסור לישא את כפיו, שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה', מאי מברך ח"ד זירא אמר רב חסדא: ברוך אהה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו בצעותיו וצונו לברך את עמו ישראל באהבה: כי עקר כרעיה למיחת מאי חזר, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו כפיה לע ואל יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם, וכך מהדר אפיה מלבורא מאי אמר לדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא דרס, רבונו של עולם עשינו כה שגורת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתה השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך וגו'. אמר רב חסדא אין הכהנים רשאין לכוף קשרי אצבעותיהן עד שיחזרו פניהם מן הבור, ואמר רב חסדא אין שליה לבור רשאי לענות אמר*) עד שיכלה הדבור מפי הקורא, ואין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הבור עד שיחמיל שליה לבור בשים שלום, ואמר ר' זירא אמר רב חסדא אין הכהנים רשאין לעקור רגליהם וליילך עד שיגמור שליה לבור שים שלום, ואין הכהנים רשאין לישא את כפיהם אלא כנגד כתפותיהם. ומאן דחזא חלמא ולא ידע מה הוא, ייקום קדם כהני ונימא הכי :

רבוננו של עולם וכו'. בין שהלמתי לעצמי ובין וכו' כחלומותיו של יוסף. ואם צריכין רצואה רפאם כמי כרה על ידי משה וכמי יריתו על ידי אלישע וכברים מצרעתה ובחוקיהו כחליו וכשם שהפכת קללת בלעם בן בעור מרעה לטובה כן תהפוך

⁸⁸ (הרמב"ם ה"ב י"ג ט"ז, וכו' וכן שהרג את כספן לא ישא את כפיו שנאמר וכו', דהיי' ברכות ל"ב ט"ז, ועי' בחוש' וימות כ"ז ד"ט שנאמר משם מונחי, ובבבבבבב' ל"ט ט"ז, ובבבבבב' ל"ט ד"ט כי מסדר. *) ים נבלא ערונן ובבבבבב' דברים, וישוין עבדא פתס ל"ט ב'.

תהפך כל חלומתי למצבה :

ומכוין דעתיה כסדי כסגל דעני לצורא אמון, ואי לא לימא הכי .

אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמן יהי רצון שתשים עלינו טובה כו' :
ואם אין סם כהנים אומר שליח לצור .

אלהינו ואלהי אבותינו ברבנו וכו', עד ואני אברכם. ומסיים עד עושה השלום*):
וטפלין לצור על פניהם ומבקשים רמזים ושואל כל אחד ואחד בקשתו, ואומר:
רבון כל העולמים וארוני הארונים האל הגדול הגבור והגורא רחם עלינו שאנו
עבדיך ומעשה ידיך בשר עפר רמה ותולעה. מה אנו מה חיינו מה הסרת
מה צדקו, ומה נאמר לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הנבחרים כאין נגד
ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי סרע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תהו
וימי חיינו הבל לפניך, ומה נאמר לפניך ה' אלהינו כי אנתנו העוינו והרשענו ואין
לנו כח לעשות תובותינו ולא כהן גדול לכפר על חטאתינו ולא מוצח להקריב
עליו קרבן ולא בית קדש הקדשים להתפלל שם, אלא יהי רצון מלפניך שתהא
תפלתנו שאנו מתפללין לרצון ותחשב לפניך כפרים וכבשים וכאלו הקרבנו אותם
על גבי הכזבה ותרצנו :

רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך אבל שאור שבועימה
מעכב. יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשמיר ותכניע ותרחיק יצר הרע ממני והתפלתו
ותכניעו ותרחיקו ממאתים וארבעים ושמונה אברים שבי ואל יכשילני מדרכיך
הטובים אלא תן בלבי יצר טוב וחבר טוב לשמור חוקך ולעבדך ולעשות
רצונך בלבב שלם :

רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך שתהא תורתך אומגתי ומלאכתי בכל יום ולא
אשנה בה, ואל תצריכני למתנת בשר ודם שמתנתן מעומה ותרפתם מצובה.
שבענו בבוקר חסדך וטרנגה ונשמתה בכל ימינו. דראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו :
רבון כל העולמים וארוני הארונים עורני סמכני סיעני וחוקני בפרנסתי
ובפרנסת בני ביתי. ואל תבישני ואל הכליכני לא לפניך ולא לפני בשר
ודם. ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה תעשה אל תאחד למענך אלהי כי שמך
נקרא על עירך ועל עמך :

ואי ליח דבעי מימר כל דר' ינאי כד ניטור מסנתיס לימא ,

רבנו של עולם חטאתי לפניך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן
לנו לב טוב וחלק טוב ורוח נטובה ונפש שפלה חבר טוב, ואל יתחלל
שמך בנו ואל תעשנו שיתה בפי (כל) הבריות. ואל תהי אריותנו להכרית ותקנתנו
למשח נפש, ואל תצריכנו למתנת בשר ודם. ואל תמסור מונותי ביד בשר ודם
שמתנתן מעומה וחרפתן מצובה. ותן חלקנו עם עושי רצונך. ובנה ביתך ועירך
והיכלך ומקדשך מרהר בימינו. מהר ענו ופרנו מכל גזירות קשות והושע ברחמך
הרבים משיח צדקך :

וטומד

* עי' פור א"ח סי' קכ"ז ונ"י ונ"ח ופירש"י שם. ונ"ל יש כח פ"ה ונ"ל ומסיים ע"ס ש"ס.

ועומד החן ולומר

אבינו מלכנו חננו ועננו אין בנו מעשים עשה עצמו צדקה והושיענו למען שמך, ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו:

ועונין הלכור לחריו מה שחזק לומר

זכור רחמך ה' וחסדיך כי מעולם המה. יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך. אל תזכר לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמך כי דלונו מאד, עשה למען שמך הגדול הגבור והגדול שנקרא עלינו, חננו ה' חננו כי רב שכענו בו. ברוגז רחם תזכור. ברוגז רחמים תזכור. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. כי הוא ידע יצרנו וזכור כי עפר אנחנו, עורנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך: ולומר עלינו לזכור קדיש עד לעילא.

(קדיש ליחיד **בואי** רכתיב ברב עם הדרת מלך אמר ר' חמא בר חנינא בוא וראה שבתו של הקב"ה שהוא מרחב את ישראל יותר מאלפי אלפים ורבי רבבות של מלאכי השרת שמשרתין אותו ומשבחין לפניו. ואינו רוצה בשבחן עד שישמע בשבחן של ישראל. שנאמר ברב עם הדרת מלך, ואין עם אלא ישראל שנאמר עם זו יצאתי לי תהלתי יספרו. למה עם זו יצאתי לי שישפרו תהלתי בעולם. שנאמר תהלתי יספרו. וכן הוא אומר גיבתי עמים נאספו עם אלהי אברהם. כי לאלהים מגני ארץ מאוד נעלה. אמר ר' סימן אימתי הקב"ה מתעלה בעולמו. בשעה שישראל נכנסין בבתי מדרשות ובבתי כנסיות ונותנין שבח לפני בוראם. ר' ישמעאל אומר בשעה שהן נאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומעין הגדה כפי תלמוד נעים. ואח"כ עונין אמן יהא שמיא רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי יתברך. באותה שעה הקב"ה משמח ומתעלה בעולמו ואומר למלאכי השרת באו וראו עם זו שיצאתי בעולמי כמה הן משבחין אותי. באותה שעה מתקבצין מלאכי השרת ומלבישין להקב"ה תוד והדר, שנאמר ברב עם הדרת מלך, וכן הוא אומר ברכי נפשי את ה', ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת, וכתוב הוד והדר לפני עו וחדוה במקומו. ואומר עקב ענה יראת ה' עושר וכבוד וחיים. ואמר רב חנן אם אדם זוכה לקנות ענה ויראת ה' זוכה לקנות כבוד וחיים שנה. כלן מקום פנוי ככ"י, ולפי הנראה ל"ל הפסוק דלעיל עקב ענה כו':)

ובא לציון גואל וכו'. ה' ימלוך לעולם ועד. ה' מלכותיה לעלם ולעלמי עלמאי וכו' עד האל ישועתנו סלה. ה' צבאות עכנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. ברוך אלהינו וכו'. והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת. הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבבנו יראתו לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה. כן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שנשמור חוקך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונירש חיי העולם הבא, למען יזכרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך:

(קדושה ליחיד והיא הגדה המדברת בכבוד העתיד לנעים זמירות ישראל ולגדיקים. ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי ובלשון הזה היה מדבר. מקדשא

מקדשא קדישא לחורבא והיכלא לנור דליק ודירתא דמלכא הנמר צדיותא
ובני מלכא לקטלא וחרוותיה דמלכא הנמר ארמלתא בתולן ועולימן לבוה ומרבחא
דכיא לאסתאבא ופתורא דמתקן יבזתיה בעלי דבכא וירושלם לצדו וארעא דישראל
לזיע . באותה שעה כיון ששמעתי את קול החזק הזה נהעתי ונדכתי ונפלתי לאחורי
עד שבא הרפאל הרדיאל הדרגאל אשר נתן בי רוח ונשמה והעמידני ואמר לי יידי
מה עלתה לך , אמרתי לו הדר זיוי שמא אין תקנה לישראל אמר לי יידי בא ואכניסך
לגנוי ישועות ולגנוי נחמות , הכניסני לגנוי ישועות ולגנוי נחמות וראיתי בתות של
מלאכי השרת שהם יושבים ואורגים בגדי ישועות ועושין כתרי חיים טובים ואבנים
טובים של מרגליות קבועות בהן ומרקחים כל מיני בשמים וממתיקים יינת
לצדיקים לעתיד לבא . וראיתי כתר אחד משונה מכל הכתרים והכה ולבנה ושנים
עשר מזלות קבועים בו . אמרתי לו הדר זיוי כתרים הללו למי , אמר לי לישראל ,
וכתר משובח זה למי , אמר לי לדוד מלך ישראל , אמרתי לו הדר זיוי הראני כבודו
של דוד , אמר לי יידי המתן לי שלש שעות עד שיבא דוד לכאן ותראה בגדולתו , הפשני
והושיבני בחיקי . אמר לי מה אתה רואה , אמרתי לו אני רואה שבעה ברקים שהן
רצין כאחד , אמר לי בני כבוש עיניך שלא תודעו , הללו יצאו לקראת דוד . מיד רעשו
כל האופנים ושרפים וחיות הקדש ואוצרות שלג ואוצרות ברד וענני כבוד ומזלות
וכוכבים , ומלאכי השרת להושי וכול ואמרו למנצח מזמור לדוד השמים מספרים כבוד
אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע . ושמעתי קול רעש גדול שבא מעדן ואמר ימלוך
ה' לעולם אלהיך ציון לדוד ודוד הללויה . והנה דוד מלך ישראל בראש וכל מלכי בית
דוד אחריו וכל אחד ואחד בתרו בראשו וכתר טלך דוד כובהק ומשונה מכל הכתרים
וחיו הולך מסוף העולם ועד סופו , כיון שעלה דוד למדרש גדול שברקיע מוכן לו כסא
של אש שהוא ארבעים פרסאות גבוה כפלים ארכו וכפלים רחבו . וכיון שבא דוד
וישב לו על כסא שלו המוכן כנגדו כסא של קנו . כל מלכי בית דוד וישבין לפניו
ומלכי בית ישראל אחריו . מיד אומר דוד שירות ותשבחות שלא שמעתן און מעולם .
וכיון שפתח ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדוד ודוד הללויה , פתח בטטרון וכל המזלות
ואמרו קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו . וחיות הקדש משבחות
ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו . והרקיעים אומרים ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדוד
ודוד הללויה . והארץ אומרת ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד . וכל מלכי בית
דוד אומרים והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד :

ויש אומרין קדושה זו

וְאַתָּה קדוש יושב תהלות ישראל , שנים שרפים עומדין מימינו של הקב"ה ואחד
משמאלו, שש כנפים לכל אחד, בשרים יכסה פניו שלא יראו פני שכינה, ובשתים
יכסה רגליו שלא יביטו פני שכינה, כדי לשבת גזירת העגל, ובשתים יעופף שנאמר וקרא
זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו . ואינן ידעות
מקום לכבודו . ועומדות באימה ביראה ברתת ובזיע שלא יאכל אש אוכלת לאש של
מלאכים , ומיעת פניהם נהר של אש מושך ויחצא מלפניו . שנאמר נהר די נור נגיד
ונפיק מן קדמוהי . ולפי שאינן ידעות מקום כבודו . עונות ואומרות בכל מקום שכבודו

שם ברוך כבוד ה' ממקומו, ועמי ישראל מרחיבים שמו הגדול בכל יום פעמים באהבה ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. הוא משיבין לישראל אני ה' אלהיכם מציל אתכם מכל צרה. אל כמאמר ארונים צדיק ישראל מיחלי צדקך סלה, צדקותיך רוממו לחכם לך. יפצתו פה ויאמרו ה' ארונים מה אריר שמך בכל הארץ. ומליכוד ככתוב ברברי קדשך ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לחדוד הודו הללויה: ולומר ה' אלהי אברהם צחק וישראל אבותינו תנ':

ויאמר יתגדל ויתקדש עד ראסרון בעלמא ואמרו אמן:
ומוסיף התקבל צלותהון ובעותהון דכל ישראל קדם אבהון די בשמיא ואמרו אמן. יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים על כל ישראל ואמרו אמן.
עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום על כל ישראל:

(קדיש של יחיד לעתיד לבא מגלה הקב"ה טעמי תורה לישראל, מפני מה איסור שתי אחיות, מפני מה בשר בחלב, מפני מה בשר חזיר, מפני מה כלאים. לאתר שמגלה להם טעמי תורה אומר להם לצדיקים הכנסו לנן ערך ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשמר בענביו מששת ימי בראשית. אמרו לפניו רבנו של עולם כלום יש סעודה שאין בעלה שריו בתוכה, אבל אם רצונך תשרה שכונתך בינותי, מיד אומר הוד לפני הקב"ה רבנו של עולם עשה עמנו טובה ושב אתנו, באותה שעה שומע הקב"ה לחד שנאמר או תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני, מיד נכנס הקב"ה ורוד וכל הצדיקים עומדים על כסאותם והקב"ה יושב על כסא כבוד שלו ורוד יושב כנגדו על כסא המוכן לו שנאמר וכסאו כשמש נגדו, וכל הצדיקים יושבים על כסאותם ואוכלין ושמים ושותין כשלישה כוסות מין עסים שנאמר אשקך מין הרקח מעסים רמיני, ומצוין להם כוס של ברכה, וכוס של ברכה הם מאתים ועשרים ואתר לוג שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צדרי דשנת בשמן ראשי כוסי רייה. רוייה בנימטריא הכי הוי. לאתר שאוכלין ושותין אומר מי יברך, אומר לאברהם שול אתה וברך שאתה אב העולם. אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהכעיס לפני הקב"ה, אומר ליצחק שול אתה וברך שנעקדת על גבי המזבח, אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהחריבו ביתו של הקב"ה, אומר ליעקב שול אתה וברך שמתתך שליטה לפני המקום, אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסרן שנאמר ואשה אל ארעותה לא תקח לצודה. אומר למשה שול אתה וברך שקבלת את התורה וקיימת אותה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לכנס לא"י, אומר ליהושע שול אתה וברך שהכנסת לישראל לארץ וקיימת את התורה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לבן. אומר לחד שול אתה וברך שאתה נעים וזמירות ישראל ואתה נשיא להם שנאמר ועבדי הוד נשיא להם לעולם, והוא אומר להם אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. לאתר שאוכלין ושותין ומברכין מביא הקב"ה את התורה ומעידה ברוך ועוסק בה בפומא ובהרהר באיסור ובהיתר בהלכות ובאנחת, ואומר חד שירה לפני הקב"ה, ועונן אתריו הצדיקים אמן יהא שמיא רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא יתברך מתוך גן ערך, ופושעי ישראל עונן אמן מתוך גיהנם, מיד

מיד אומר הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם, אומר לפניו רבנו של עולם הללו פושעי ישראל שאעפ"י שהם בצרה גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן, מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להן שערי גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תפרא שומר אמונים אלא שאומר אמונים: ולאחר שסיים שלוח לבור ס"ס³⁹ שלום ונוכנים לומר כך:

מי כאלהינו מי כאדונינו מי כמלכנו מי כבושיענו. אין כאלהינו אין כאדונינו אין כמלכנו אין כבושיענו, ברוך אלהינו ברוך אדונינו ברוך מלכנו ברוך משיענו. נודה לאלהינו נודה לאדונינו נודה למלכנו נודה למשיענו. אתה הוא אלהינו אתה הוא אדונינו אתה הוא מלכנו אתה הוא משיענו. אתה הוא שהקריבו אבותינו לפניך את קמורת הסמים:

פירוש הקמורת תצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מר וקציעה שבולת נרד וזכוכם. משקל ששה עשר ששה עשר מנה, והקישט שנים עשר וקילופה שלשה וקנמן תשעה, בורית כרשינא תשעה קבין, יין קפריסין סאין תלת וקבין תלחא, אם אין לו יין קפריסין מביא חבר הורין עתיק מלח סרומית רובע מעלה עשן כל שהוא, ר' נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא, אם נתן בה דבש פסלה, אם חסר אתה מכל סמניה חייב סתה. רבן שמעון בן גמליאל אומר צרי אינו אלא שרף מעצי הקמף, בורית כרשינא ששפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה, יין קפריסין ששורין בו את הצפורן מפני שהיא עוה, והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מבניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד: הקמורת היתה שלש מאות וששים ושמונה מנה (כנגד ימות החמה) שלש מאות וששים וחמשה כנגד ימות החמה. ושלושה מנים הנותרים. מהם מבניסים לפני לפנים ביום הכפורים. והשאר מחללין אותו על מעות האומנין, אחת לשבעים שנה מפטמין אותה [לחצאין], המפטם אותה כמתכונתה הרי זה חייב, פטם חצייה הרי זה חייב, רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון בן הגמון אבל לא שמעתי כמעט לשלישה ולרביעה, ומחזורין אותה למכתשת פעמים בשנה, בימות החמה פוזרין אותה כדי שלא תתעפש, בימות הנשמים צוברין אותה כדי שלא יפוג ריחה. וכשהוא שוחק אומר הרק היטב בו* דקה מן הרקה. המפטם את הקמרת במתכונתה חייב והמריח בה פסור ואינו חייב אלא משום מעילה. מכתשת היתה במקדש מימות משה ונפגמה ושלחו והביאו מאלכסנדריא ותקעה ולא היתה מפטמת כשהיתה:

השיר שהיו הלויים אומרים בזמן שבית המקדש קיים. ביום ראשון היו אומרים לחד מזמור לה' הארץ ומלואה וגו', אשר לא נשא לישוא נפשו (עמ"ס). עד סוף פיסקא. ביום שני היו אומרים שיר מזמור לבני קרח גדול ה' וגו'. ביום שלישי היו אומרים מזמור לאסף אלהים נצב וגו'. ביום רביעי היו אומרים אל נקמות ה' אל נקמות וגו'. ביום חמישי היו אומרים למנצח על הנחית לאסף וגו'. ביום השישי היו אומרים ה' מלך נאות לבש וגו'. ביום השביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת. כמו שכתובה להלן:

אמר

³⁹ (ס"ס) י"ל שצ"ל עומס שלום, וכ"ה צמור ס' קל"ג שפעתיק כל הכתוב כאן. אך כשיעום סקערת קיר, וסעתיק כחולס אין כאלסנו, וכאן סוף כהחולס מי כאלסנו, וכן' ארזות חייש מניח שתי כוסותחולס, ע"ש כבוד חולס מולאי סנת אוח' . * עיין כריתות דף ו' ע"ב, שם כריתותא כמולסא וכאן קיר כמולס וכו' .

אמר ר' אליעזר אמר ר' חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל
בניך למדי ה' ורב שלום בניך, וראה שלום לבניך שלום על ישראל :

ואומר קריש עד דאמרן בעלמא ואמרו אמן. יהא שלמא רבא עד עושה שלום :
(קדיש של יחיד **תניא** אמר ר' והתגדלתי והתקדשתי וגדעתי לעיני עמים רבים
וידעו כי אני ה', הניא אמר ר' יוסי פעם אחת נכנסתי
לחורבה אחת מחרבות ירושלים להתפלל וכא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח
עד שסיימתי תפילתי, לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי שלום עליך רבי, אמרתי לו
שלום עליך רבי ומור, אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל,
אמר לי היה לך להתפלל בדרך, אמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקוני עוברי דרכים,
אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למרתי היטב שלשה דברים,
למרתי שאין נכנסין לחורבה, ולמרתי שמתפללין בדרך, והמתפלל בדרך מתפלל
תפלה קצרה. אמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו, אמרתי לו שמעתי בת
קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלית
את בני לבין אומות העולם, אמר בני בחיך ובחיי ראשך לא שעה זו בלבד
אומרת כך אלא בכל יום שלשה פעמים אומרת כך, ולא עוד אלא בשעה שישאל
נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיא רבא מברך לעלם
ולעלמי עלמאי יתברך, הוא כנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו
כך מה לאב שהגלה את הבנים ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם. אמר
ר' חלבא אמר עולא ביראה עתיד הקב"ה לעשות מלוא לצדיקים בגן עדן והוא
יושב ביניהן וכל אחד מראהו באצבע שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קיינו לו
ויושענו זה ה' קיינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.)

ובשרב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פיעוס הקטורת חלל לא השיר,
ומאי טעמא שזכר למקדש אומר חלו, ולמה אומר פיעוס הקטורת צבקר
וצערב והשיר צבקר בלבד, לפי שזה היתה מלואו נעשית צבקר וצערב חס לא
היתה מלואו נעשית חלל צבקר :

ולא מצעי ליה לאיש למיבעל ולאיחמוטעי מקידושא דסדרת ומיהא שמיא רבא
מברך דאגדתא, דמלתא רבחא היא קמי קודשא בריך הוא, ומאי רבותא
דחנן רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון מיוס שחרב בית המקדש
אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד טל לצרכה ויטל טעם הפירות, ר' יוסי
אומר חף יטל שומן הפירות, ואמר רבא וכל יום ויום קללתו מרובה משל
חברו דכתיב צבקר חאמר מי יתן ערב וצערב חאמר מי יתן צקר, הי צקר
אי נימא צקר דלמחר מי ידע מה הוי חלל דחליף, וחלל עלמא חמאי
מקיים, אקידושא דסידרא ואיהא שמיא רבא דאגדתא, שנאמר חף עיפתה כמו
חופל ללמות ולא סדרים וחופע כמו חפל, טעמא דאין סדרים הא יש סדרים וחופע
מחפל, ומאי סדרים קידושא דסידרא :

ושאילו מקמי רב למח ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה היא פומבדיתא, מאו
שיאמר אדם קידושא דסידרא, אס אינו קורא מאי טעמא. והשיב קר,
אס

אם תלמיד חכם הוא יעצוק בשמעתא דגיד הנשה, כגון שלם כחוח של מלאכי השרת אומר' שירה בכל יום, שיש בה דברי שבת קדושה הקב"ה, אם אינו תלמיד חכם יעסוק במקרא בפסוקים שיש בהם קדושה, כגון שרפים עומדים ממעל לו, ומה טעמו של חכם שאומר ומודה כך, כלומר תפלה זו וסדר זה, ובימים הראשונים תקנוה חזקנים הקדמונים תקנוה לומרם בקהל, ויחיד לא יסיג גבול הקהל, לפי שכל דבר של קדושה אינו בפחות מעשרה, הילכך יאמר מקרא או תלמוד שפירשנו, תמצא אומר אותה ממילא, ויש חכמים שאומרים כיון שהן מקראות אומרים ומה בכך, הלכך נהגו יחיד האומר קדושה לסידרה קורא הפסוקין כדרך התיטקות שקורין לפני רבן: ובשביל בני אדם הבאים לבית הכנסת לאחר שיאמר שליח עבור ברכו. שאילו מקמי מחיבתא מהו שיחזור ויאמר השליח בשעת עמידת הצבור להחפלה, ברכו את ה' המבורך ויענו ברוך ה' המבורך, אותן בני אדם הבאים בין הפרקים, בין גאולה לתפלה שחרית ובין המולך בכבודו ערבית. ושדרו הכי, כך ⁴⁰) ראונו שבתפלת ערבית בשביל הבאים בין הפרקים, אם רוצה אומר ברכו, אבל בשחרית אסור להפסיק בין גאולה לתפלה, ואל יפסיק שכן שנינו ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויזיב לא יפסיק, ואמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה, ולריך לסמוך גאולה לתפלה ואל יפסיק שכן שנינו ר' יהודה אומר ואסור להפסיק בו אפילו בדברי קדושה ואפי' בפסוק של ריזו ובקשה, והאי דקא מתחליין ה' שפתי תפתח, כיון דתקימו רבנן למימריה בלוחא. כללוחא אריכתא דמיא:

וכפטרין איש לבייתו:

ובשמבקש לאכל לחם לריך לטובל ידיו קודם ואח"כ לקבוע סעודתו, אף על פי שאוכל חולין, וכל המזלזל בנטילת ידים בר ידיו הוא, שכן שנינו אמר ר' יהודה חס ושלום שעקביא נתגדה שאין עזרה נעלת על כל אדם בישראל בחכמה וביראת הטא בעקביא בן מהללאל, אלא את מי נדו את אלעזר בן הגר שפקפק בנטילת ידים וכדוהו ומה בנידויו ושלחו בית דין והניחו אבן על ארונו, ללמדך שכל המתגדה ומה בנידויו סוקלין את ארונו. וכל המזלזל בנטילת ידים סוף בה לידו עניות, דאמר ר' חמי ואמרי לה במתניתא תנא, שלשה דברים מביאין את האדם לידו עניות, אלו הן, המשחין ערום בפני מטחו, והמזלזל בנטילת ידים, ומי שאשתו מקללתו בפניו, המזלזל בנטילת ידים לא אמרן אלא זימנין משי חמנין לא משי, אבל משי ולא משי לית לן בה⁴¹, ואמר ר' זריקא אמר ר' אליעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם, וכד משי ידיה מצביא ליה לנגזי ידיה שפיר, דאמר ר' אבהו כל האוכל פת בלא גבול ידים כאלו אוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדחם שם, ואמר רב חסדא אלא משאי מלא חופנה ויהבו לי מלא חופנה טיבותא: וכשנטל ידיו מברך. ברוך אתה יי"א מ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים: והשוחה מים בתוך סעודתו לריך לבדך על כל פעם ופעם, ואעפ"י שהוא לפניו, שכן שנינו השוחה מים לזמאו אומר שהכל, ואמרין למטוטי מאי, אמר רב אידי בר אבין למטוטי היכא דתנקטיה אומלא דלא

מברך

⁴⁰) סעור נב' רל"ז מביא איתו נבס רע"ג ועי' במנסיג אוח כ"ז. ⁴¹) עי' הערות בסוף ס'.

מברך, הא לאו הכי מברך והוה ליה כנמלק, ואיח מרבנן דאמרי כיון דאיכא מים קמיה בסעודתא וברין זימנא קמא לא לריך לברוכי על כל זימנא, מידי דאי חממא דכד מברך זימנא קמא לא לריך תו לברך. והפליג טוטל שתי ידי ונכנס, כשהוא טוטל אל יטול מבחוץ אלא נכנס וישב במקומו וטוטל, והטפיח מחזיר. אמר רב חסדא לא שנו אלא לשמות אבל לאטול טוטל מבחוץ ונכנס, מידע ידעי דאינינא דעתיה. אמר רב נחמן בר יצחק אלא אפיילו לשמות נמי מידע ידעי דאינינא דעתאי :

ופאן דאכיל כזית מיחייב לברוכי, דאמר ר' חייה בר אבא אני ראייתא את ר' יוחנן שאכל כזית מליח וברך עליו תחלה וסוף, אלמא כו' מאיר סבירא ליה דאמר עד כזית. ולענין אלטרופי אפילו לא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת ולא שחה עמהם אלא טוס של יין מזערף, אבל לאפוקי רבים ידי חובתן עד דאכיל כזית דגן, אע"ג דאיכא עובדא דשמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעביד הכי, אמר ר' חייה בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו מוילא עד שיאכל כזית דגן, ומאן דעאל לאיניו דכריך ריפתא וקא מברכין, מבטי ליה למעטי בתרייכו, דלאמרינן בא ומלאן כהן מברכין מה עונה אחריהן, רב זביד אמר ברוך ה' המבורך, רב פפא אמר אמן, ואמרינן לא פליגי אשכחיכו דקא אמרי נברך, אמר איכו ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אשכחיכו דקא עני ברוך, אמר איכו אמן, ותו מפרשינן לה למלחא על איניש מעלמא גבי דקא מברכין ברכת המזון, אי בתלחא אינון עד פחות חד מעשרה, אי אשכחי למאן דמברך נברך⁴² אלהינו ועמו איכו ברוך אלהינו שאכלנו משלו, יימר איכו בהדייכו ברוך אלהינו המבורך לעולם ועד, ואי עאל ואשכחיכו דקא ענו כבר ולא שמע מן המברך עאני בתרייכו אמן :

ופאן דקאי בני כנישתא אחורי שליחא דלבורא מיחייב לטווי דעתיה, ובתר דקא חתים שליחא דלבורא על כל חותם ברכה וברכה להוי עני אמן, דהכי אמור רבן מאי דכתיב אמונים נוזר ה' אלו שהן עוין אמן באמונה, אומר השליח לבור מחיה המתים והן עוין אמן ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינים שהקב"ה מחיה מתים, אומר הש"ץ גואל ישראל ועדיין לא נגאלו, ואם תאמר שנגאלו חזרו ונשתעבדו, ומאמינים שהקב"ה שעתיד לגאלם ועוין אמן, אומר הש"ץ ברוך בונה ירושלים ועדיין היא בחורבנה ומאמינים שהקב"ה עתיד לבנותה ועוין אמן, הוי אמונים נוזר ה', מאמינים ועוין אמן נוזר ה', ותניא אין עוין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן קלרה ולא אמן יתומה, ולא יזרוק ברכה מפיו, בן עזאי אומר העונה אמן חטופה יתחטפו ימיו, קטופה יתקטפו שטחיו, קלרה יתקלרו ימיו, יתומה יהיו בניו יתומים, ארוכה מאריכין לו ימיו. ומאן דעאני אמן לעני בכל כחו, דאמר ר' שמעון בן לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי לדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמנים, אמר ר' יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיא רבא בכל כחו קורעין לו גזר דינו שנאמר בפצוע פרעות בישראל בהתמד עם ברטו ה', מאי עעם בפצוע פרעות משום דברטו ה'. ר' חייה בר' אבא אמר ר' יוחנן אפילו יש בו שמן עבודה זרה

טז

שחרית

זרע מוחלין לו, כחיב סבא בפחזע פיעזח בישראל וכחיב סתם כי פיעה אהרן
לשמהם בקמיהם, סלקך לריך אדם לפטת יהא שמה בכל כחו וככי נמי אמן בכל
כחו, מאי אמן אמר ר' חנינא אל מלך כאמן:

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025